

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ – ΥΠΟΜΝΗΜΑ

**ΤΗΣ
ΧΡΥΣΗΣ ΚΑΡΑΤΣΙΝΙΔΟΥ-ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ**

**ΥΠΟΨΗΦΙΑΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ ΤΟΥ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΥ Α.Π.Θ.**

**Γνωστικό Αντικείμενο: Θεωρία της Λογοτεχνίας
εφαρμοσμένη στη γαλλική λογοτεχνία του 19^{ου} αιώνα**

**ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΜΑΪΟΣ 2012**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	3
A. ΓΕΝΙΚΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	3
B. ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ.....	5
1. Πριν την εκλογή σε θέση επίκουρου καθηγητή	5
α. Μελέτες	5
β. Βιβλία	5
γ. Άρθρα – Ανακοινώσεις.....	5
2. Μετά την εκλογή σε θέση επίκουρου καθηγητή	6
α. Βιβλία	6
β. Κεφάλαια σε συλλογικούς τόμους.....	7
γ. Άρθρα – ανακοινώσεις.....	7
δ. Άλλες δημοσιεύσεις.....	8
ε. Μεταφράσεις άρθρων – δοκιμίων	8
Γ. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑ	9
1. Πριν την εκλογή στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή	9
2. Μετά την εκλογή στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή.....	9
3. Συμμετοχή σε επιστημονικές και οργανωτικές επιτροπές συνεδρίων	10
Δ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΕΡΓΟ	10
1. Προπτυχιακό επίπεδο.....	10
2. Μεταπτυχιακό επίπεδο	11
3. Επίβλεψη μεταπτυχιακών εργασιών – Μέλος συμβουλευτικών επιτροπών διδασκτόρων	11
E. ΕΙΔΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ	12
ΣΤ. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΜΟΥ	13
Ζ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	14
Η. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ	15
II. ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	16
A. ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΣΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ.....	16
B. ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ ΣΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ	30
Γ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ.....	43
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	45

I. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A. ΓΕΝΙΚΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Όνοματεπώνυμο:	Χρυσή Καρατσινίδου-Παπαθανασίου
Διεύθυνση:	Αγίου Δημητρίου 50-52, 54630 Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνο:	2310511914, γραφείο: 2310997486
Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο:	chkarats@fri.auth.gr
Ημερομηνία γέννησης:	27-10-1955
Τόπος γέννησης:	Θεσσαλονίκη
1967-1973:	Γυμνασιακές σπουδές στο Α' Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης.
1974-1979:	Σπούδασα Γαλλική Φιλολογία στο Université Libre de Bruxelles με ειδίκευση Études Françaises. Κατά το τελευταίο έτος των σπουδών μου ήμουν υπότροφος του βελγικού Πανεπιστημίου. Αποφοίτησα τον Ιούλιο του 1979 με διάκριση (distinction). Παρουσίασα διπλωματική εργασία (mémoire) με τίτλο « Influences et convergences entre la poésie grecque et la poésie française du XIXe siècle » (152 σελ.) η οποία εκπονήθηκε με την επίβλεψη του καθηγητή κ. R. Mortier.
1979 (Οκτ.) – 1980 (Δεκ.):	Εργάστηκα ως καθηγήτρια γαλλικών σε φροντιστήρια ξένων γλωσσών.
1981 – 1983 (Σεπτ.):	Για διάστημα περίπου τριών ετών διέμεινα στο Λονδίνο όπου δίδαξα ελληνικά στα σχολεία της ελληνικής παροικίας και παρακολούθησα μαθήματα αγγλικής γλώσσας.
1984:	Έγινα δεκτή ως Ειδική Μεταπτυχιακή Υπότροφος (E.M.Y.) στον Τομέα Λογοτεχνίας του Τμήματός μας ύστερα από εξετάσεις στις οποίες άριστευσα. Η υποτροφία διήρκεσε τέσσερα χρόνια και στο διάστημα αυτό δίδαξα μαθήματα λογοτεχνίας επικουρώντας τον τομέα. Ταυτόχρονα άρχισα και μεταπτυχιακές σπουδές με επιβλέπουσα την καθηγήτρια κ. Ζωή Σαμαρά.
1986:	Δίπλωμα μεταπτυχιακών σπουδών Γαλλικής Λογοτεχνίας με άριστα από το Τμήμα Γαλλικής

- Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ.
- 1989: Εκλογή σε θέση Ε.Ε.Π. του Τομέα Λογοτεχνίας με γνωστικό αντικείμενο τη Γαλλική Λογοτεχνία του 19ου αιώνα.
Παράλληλα με τα διδακτικά μου καθήκοντα εκπόνησα διδακτορική διατριβή.
- 1998: Διδάκτωρ Γαλλικής Λογοτεχνίας του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. με βαθμό άριστα και διάκριση. Η διατριβή εκπονήθηκε με την επίβλεψη της καθηγήτριας κ. Ζωής Σαμαρά.
- 1998: Ένταξη σε θέση λέκτορα (με μονιμότητα) κατόπιν κρίσεως με γνωστικό αντικείμενο «Θεωρία της Λογοτεχνίας εφαρμοσμένη στη Γαλλική Λογοτεχνία του 19ου αιώνα». Διορισμός: ΦΕΚ: 64/19-04-99.
- 2005: Εκλογή σε θέση επίκουρου καθηγητή (με μονιμότητα) στις 03-11-2005. Διορισμός στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή (ΦΕΚ 131/11-05-2006). Τη θέση αυτή κατέχω μέχρι σήμερα.
- 15-09-2009 έως 15-09-2010: Εκπαιδευτική άδεια.

Β. ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. Πριν την εκλογή σε θέση επίκουρου καθηγητή

α. Μελέτες

- ***Influences et convergences entre la poésie grecque et la poésie française du XIXe siècle***, mémoire που υποβλήθηκε στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βρυξελλών, 1979, σελ. 152.
- ***Images de l'inspiration poétique et images spatiales dans Les Chansons des Rues et des Bois***, μεταπτυχιακή εργασία που υποβλήθηκε στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ., 1986, σελ. 83.
- ***Gérard de Nerval : Images de l'errance***, διδακτορική διατριβή, Α.Π.Θ., σελ. 291.

β. Βιβλία

- ***Η αναγέννηση του νοήματος. Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και η σύγχρονη πολιτισμική θεωρία***, Αθήνα, Ίνδικτος, 2005, σελ. 157.

γ. Άρθρα – Ανακοινώσεις

- «**Βιβλιογραφία του Ζεράρ ντε Νερβάλ**», *Διαβάζω*, τ. 194, 1988, σσ. 13-14.
- «**Νερβάλ – Μπρετόν: από τον υπερνατουραλισμό στον σουρεαλισμό**», *Διαβάζω*, τ. 207 (Μπρετόν), 1989, σσ. 35-55.
- «**Προσεγγίζοντας το ποιητικό μυθιστόρημα. Μια εφαρμογή της φαινομενολογικής μεθόδου στο έργο του Β. Ουγκώ *Οι εργάτες της θάλασσας***», *Φιλολόγος*, τ. 55 (Άνοιξη 1989), σσ. 55-60.
- «**Η μυθοποίηση της Επανάστασης στο *Ενενητατρία* του Β. Ουγκώ**», Ανακοίνωση στο Συμπόσιο για τα 200 χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης: Η Γαλλική Επανάσταση στην Ελλάδα και τη Γαλλία. Δημοσιεύτηκε στο *Διαβάζω*, τ. 216 (Γαλλική Επανάσταση), 1989, σσ. 58-62.
- «**Ονειρική διαχρονία στη λογοτεχνία**», *Διαβάζω*, τ. 240 (Όνειρο και Λογοτεχνία), 1990, σσ. 16-19.

- «**Οι Γήνινες τροφές του André Gide: η δημιουργικότητα της anima**», *Επιστημονική επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ.*, Παράρτημα Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, περίοδος Β', Τμήμα Α', 1991, σσ. 77-85.
- «**Le nid aérien dans *Les Chansons des Rues et des Bois***», *Studi Francesi*, τ. 102 (Α' εξάμηνο 1991), σσ. 456-463.
- «**Le feu nervalien créateur de vie et d'écriture**», *Œuvres et critiques*, XXI, 2 (1996), σσ. 137-144.
- «**Η λογοτεχνία και η τέχνη στο φως της διαλογικότητας**», *Ίνδικτος*, τ. 15 (Δεκέμβριος 2001), σσ. 291-301.
- «**Η οντολογική διάσταση στην ποιητική των *Διαλογισμών* του Βίκτωρος Ουγκώ**», ανακοίνωση στο Ελληνογαλλικό Συμπόσιο: «Βίκτωρ Ουγκώ, μια παγκόσμια φωνή στην αυγή του 21ου αιώνα: Η ακτινοβολία του στην Ελλάδα», Αθήνα, 21-23 Νοεμβρίου 2002 (υπό δημοσίευση στα πρακτικά του συνεδρίου).
- «**Οι Διαλογισμοί του Βίκτωρος Ουγκώ: το βιβλίο μιας ζωής**», *Νέα Εστία*, τ. 1751 (Δεκέμβριος 2002), σσ. 925-930.
- «**Γαλλικός ρομαντισμός και Ελληνική Επανάσταση**», *Η Καθημερινή* («Επτά Ημέρες»), 17-03-2002, (Τίτλος αφιερώματος: «Ο Φιλελληνισμός στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία»).
- «**Hippocrate – Bakhtine – Bergson : une rencontre dialogique**», υπό δημοσίευση στον Τόμο-αφιέρωμα *Le Verbe et la Scène*, εκδ. H. Champion, σσ. 67-77.

2. Μετά την εκλογή σε θέση επίκουρου καθηγητή

α. Βιβλία

- *Μεταφραστικός εσοπτρισιμός. Γάλλοι συγγραφείς του 19^{ου} αιώνα σε μετάφραση Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Μυθονία, 2012. (Υπό έκδοση. Βλ. βεβαίωση εκδότη στο παράρτημα υπομνήματος).
- Μετάφραση στα ρωσικά της μονογραφίας *Η αναγέννηση του νοήματος. Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και η σύγχρονη πολιτισμική θεωρία*, Αθήνα, Ίνδικτος, 2005, σελ. 157. Το βιβλίο μεταφράζεται από το Ρωσικό Κέντρο Ρούσκι Μιρ και θα εκδοθεί στις αρχές του 2013. (Βλ. σχετική βεβαίωση στο παράρτημα υπομνήματος).

β. Κεφάλαια σε συλλογικούς τόμους

- «Κενωτική Παράδοση και Σώμα στον Μ. Μπαχτίν», στο Μάριος Πουρκός (επιμ.) *Ενσώματος Νους, Πλαισιοθετημένη Γνώση και Εκπαίδευση: Προσεγγίζοντας την Ποιητική και τον Πολιτισμό του Σκεπτόμενου Σώματος*, Αθήνα, Gutenberg, 2008. (Κεφάλαιο 25 στο διεπιστημονικό αυτό συλλογικό βιβλίο).
- «Η ἔτων τοιούτων παθημάτων κάθαρσις μέσα από την μπαχτινική ανάγνωση της σοφόκλειας τραγωδίας», στο Μάριος Πουρκός (επιμ.) *Προοπτικές και Όρια της Διαλογικότητας στον Μιχαήλ Μπαχτίν: Εφαρμογές στην Ψυχολογία, την Εκπαίδευση, την Τέχνη και τον Πολιτισμό*, τόμ. 1, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2008. (Κεφ. 10 στο δίτομο συλλογικό βιβλίο που περιλαμβάνει εργασίες οι οποίες στην πλειονότητά τους σχετίζονται με το Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο που διοργανώθηκε από 25 έως 27 Μαΐου 2007 στο Πανεπιστήμιο Κρήτης για τον Μιχαήλ Μπαχτίν).
- «Η Λογοτεχνία και η Τέχνη στο φως της διαλογικότητας» (κεφ. 2) (επαναδημοσίευση της μελέτης σε συλλογικό τόμο) στο Μάριος Α. Πουρκός (επιμ.) *Λογοτεχνία – Διαλογικότητα – Ψυχολογία: κριτικές προσεγγίσεις*, Αθήνα, Ατραπός, 2007.

γ. Άρθρα – ανακοινώσεις

- «Ο μεταφραστής Παπαδιαμάντης: συγγραφέας μιας παράξενης πρωτοτυπίας», *Παπαδιαμαντικά Τετράδια* (Αφιέρωμα στον μεταφραστή Παπαδιαμάντη), εκδ. Δόμος, τ. 7 (Άνοιξη 2006).
- «'La maladie sacrée' de Démocrite à travers *Les Lettres* d'Hippocrate : de la philosophie à une philosophie superlative », εισήγηση σε Διεθνές Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στη Lyon (Université Jean Moulin 3) το 2009 με θέμα: *Dire le désordre* (υπό έκδοση, στις εκδόσεις Classiques Garnier. Βλ. παρουσίαση επικείμενων εκδόσεων του εκδοτικού οίκου στο παράρτημα υπομνήματος).
- «Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και οι τραγωδίες του Σοφοκλή», *Πλανόδιον*, τ. 46 (Ιούνιος 2009) σσ. 394-98.
- «L'interaction des genres : de la satire ménippée au drame naturaliste » στο *Roman et théâtre : Une rencontre intergénérique dans la littérature française*, Paris, Εκδόσεις Classiques Garnier, Rencontres 10, 2010, σσ. 229-35.
- «Επανάσταση του '21 και Φιλελληνισμός: μία συνδυασμένη εκδοχή της 'ευέλπιδος απερισκεψιάς'», *Δίοδος*, περίοδος Α', τ. 2 (Ιούλιος 2010), σσ. 149-157.

- «Οι μεταφράσεις εκ του γαλλικού και η επίδρασή τους στη διηγηματογραφία του Παπαδιαμάντη», ανακοίνωση που πραγματοποιήθηκε στο Γ' Διεθνές Συνέδριο για τον Αλ. Παπαδιαμάντη στην Αθήνα. (7 και 8 Οκτωβρίου 2011). (Υπό έκδοση στα πρακτικά του Συνεδρίου). (Βλ. βεβαίωση στο παράρτημα υπομνήματος).
- «Οι μεταφραστικοί τρόποι του Παπαδιαμάντη: 'το αίσθημα ανώτερον της θεωρίας'», εισήγηση στην εκδήλωση – αφιέρωμα της «ΤΕΧΝΗΣ» στον Αλ. Παπαδιαμάντη, Νοέμβριος 2011. (Υπό δημοσίευση στο περιοδικό *Ακτή* της Κύπρου. Βλ. βεβαίωση στο παράρτημα υπομνήματος).
- «Οι μεταφράσεις του Παπαδιαμάντη 'κατά το θείον ρήμα'», *Θεολογία* (αφιέρωμα: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης), τόμ. 82, τεύχ. 4 (Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2011), σσ. 263-269.

δ. Άλλες δημοσιεύσεις

- Συνέντευξη στην εφημερίδα «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» (περιοδικό αντάρτε) με αφορμή την έκδοση του βιβλίου *Η αναγέννηση του νοήματος. Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και η σύγχρονη πολιτισμική θεωρία*. (Συνέντευξη – επιμέλεια Βασίλης Πάγκαλος, 25-6-2006).
- «'Η αίγλη του φωτός' με το χρωστήρα του Μοράρου», παρουσίαση του *Ημερολογίου 2011. Αφιέρωμα για τα 100 χρόνια από την κοίμηση του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (1851-1911)*, εκδ. Μυγδονία, στην *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ* (αφιέρωμα στον Αλ. Παπαδιαμάντη), «Βιβλιοθήκη», 29-4-2011.

ε. Μεταφράσεις άρθρων – δοκιμίων

- Μετάφραση στα ελληνικά του άρθρου της Marie-Claire Bancquart «Maupassant, la guerre, la politique», *Διαβάζω*, τ. 204, 1988, σσ. 54-59 (στο πλαίσιο του αφιερώματος στον Guy de Maupassant).
- Μετάφραση στα ελληνικά της μελέτης της Sophie Ollivier, «Ο Μπαχτίν στις Ηνωμένες Πολιτείες», *Ίνδικτος*, τ. 15 (Δεκέμβριος 2001), σσ. 278-290. (Τίτλος πρωτοτύπου: «Bakhtine aux Etats-Unis »).
- Μετάφραση στα ελληνικά του δοκιμίου της Ζωής Σαμαρά, *Ο κατοπτρισμός του άλλου κειμένου*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2003. (Τίτλος πρωτοτύπου: *Le discours spéculaire ou Méduse revisitée*).

Γ. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

1. Πριν την εκλογή στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή

- 1989: Επιστημονικό Συνέδριο για τα 200 χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης που διοργάνωσε ο Τομέας Γαλλικής Λογοτεχνίας με θέμα: «Η Γαλλική Επανάσταση στην Ελλάδα και τη Γαλλία: γράμματα, τέχνες, ιστορία». Τίτλος ανακοίνωσης: «Η μυθοποίηση της Επανάστασης στο *Ενενηντατρία* του Β. Ουγκώ».
- 1992: Διεθνές συνέδριο που διοργάνωσε ο Τομέας Γαλλικής Λογοτεχνίας με θέμα: «Τάσεις της σύγχρονης ποίησης στην Ελλάδα και τη Γαλλία».
- 2002: Ελληνογαλλικό Συμπόσιο που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα και διοργανώθηκε από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών με θέμα: «Βίκτωρ Ουγκώ, μία παγκόσμια φωνή στην αυγή του 21ου αιώνα. Η ακτινοβολία του στην Ελλάδα». Τίτλος ανακοίνωσης: «Η οντολογική διάσταση στην ποιητική των *Διαλογισμών* του Βίκτορος Ουγκώ».
- 2004: Μέλος οργανωτικής επιτροπής του διεθνούς συμποσίου που διοργανώθηκε από το Εργαστήριο Συγκριτικής Γραμματολογίας με θέμα: «Η εικόνα του αθλητισμού μέσω της λογοτεχνίας».

2. Μετά την εκλογή στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή

- Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο για τον Μιχαήλ Μπαχτίν με τίτλο *Προοπτικές και όρια της Διαλογικότητας στον Μιχαήλ Μπαχτίν*. Διοργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Επιστημών Αρωγής, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Εργαστήριο Ψυχολογικής Έρευνας. Πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Ρεθύμνου από 25-27 Μαΐου 2007. Τίτλος εισήγησης: «Η των τοιούτων παθημάτων κάθαρσις' μέσα από μία μπαχτινική ανάγνωση της σοφόκλειας τραγωδίας».
- Παρουσίαση *Poster* στο πλαίσιο του ίδιου Συνεδρίου με τίτλο: «Τέχνη και Λογοτεχνία στο φως της Διαλογικότητας». (Βλ. συνημμένη βεβαίωση).
- Διεθνές συνέδριο που διοργάνωσε ο Τομέας Λογοτεχνίας του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας με τίτλο: «Roman et théâtre : une rencontre intergénérique dans la littérature française » («Μυθιστόρημα και θέατρο: Ειδολογικός διάλογος στη γαλλική λογοτεχνία»). Πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη, από 21 έως 24 Μαΐου 2008. Τίτλος εισήγησης: « L'interaction des genres : de la satire ménippée au drame naturaliste ».

- Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στη Lyon. Διοργανώθηκε από την Équipe Jean Prévost και το Πανεπιστήμιο Jean Moulin 3, (Faculté des Lettres et Civilisations), 28-30 Απριλίου 2009. Τίτλος εισήγησης: «'La maladie sacrée' de Démocrite à travers *Les Lettres d'Hippocrate* : de la philosophie à une philosophie superlative ».
- Γ' Διεθνές Συνέδριο για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη. Πραγματοποιήθηκε σε δύο κύκλους: στη Σκιάθο (20 Σεπτεμβρίου – 2 Οκτωβρίου 2011) και ο δεύτερος κύκλος στην Αθήνα (7-8 Οκτωβρίου 2011). Τίτλος εισήγησης: «Οι μεταφράσεις εκ του γαλλικού και η επίδρασή τους στη διηγηματογραφία του Παπαδιαμάντη».

3. Συμμετοχή σε επιστημονικές και οργανωτικές επιτροπές συνεδρίων

- Μέλος επιστημονικής επιτροπής στο Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο για τον Μ. Μπαχτίν που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Ρεθύμνου (2007).
- Μέλος επιστημονικής επιτροπής στο Διεθνές Συνέδριο που διοργάνωσε ο Τομέας Λογοτεχνίας του Τμήματος Γαλλικής Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. με τίτλο: «Roman et théâtre : une rencontre intergénérique dans la littérature française » (2008).
- Μέλος οργανωτικής επιτροπής του Γ' Διεθνούς Συνεδρίου για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη (βλ. συνημμένο έγγραφο για τις συμμετοχές).

Δ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

1. Προπτυχιακό επίπεδο

Από το 1989 (εκλογή σε θέση Ε.Ε.Π.) μέχρι σήμερα δίδαξα τα εξής μαθήματα:

- Μελέτη λογοτεχνικών έργων (2110), με τρία διαφορετικά περιεχόμενα:
 - *L'École des femmes* του Molière.
 - *Le Mariage de Figaro* του Beaumarchais.
 - *Les Travailleurs de la mer* του V. Hugo.
- Μελέτη λογοτεχνικών έργων (2111)
 - *Sylvie* του Gérard de Nerval.
- Άσκηση στο λογοτεχνικό δοκίμιο (Υ-ΛΟΓ-08)
 - *L'Héritage* του G. de Maupassant.

- Ειδικά θέματα 19ου αιώνα (2216): Μελέτη της ρομαντικής ποίησης (θεωρητική προσέγγιση και εφαρμογές) με αφετηρία την ποιητική συλλογή του V. Hugo *Les Contemplations*.
- Θεωρία Λογοτεχνίας (2234) (Υ-ΛΟΓ-14)

2. Μεταπτυχιακό επίπεδο

Από το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001 διδάσκω κάθε χρόνο το μάθημα: «Θεωρία του μυθιστορήματος» (ΘΛΘ524) (Υ-504). Για την προσέγγιση του γαλλικού μυθιστορήματος (κυρίως του 19ου αιώνα) διδάσκονται και χρησιμοποιούνται η κοινωνιολογία του μυθιστορήματος και η αφηγηματολογία.

3. Επίβλεψη μεταπτυχιακών εργασιών – Μέλος συμβουλευτικών επιτροπών διδασκόντων

- Επιβλέπυσα της διδακτορικής διατριβής της Ιωάννας Μπούρα η οποία ολοκληρώθηκε και υποστηρίχθηκε τον Ιανουάριο του 2012.
- Επιβλέπυσα διδακτορικών διατριβών των υποψηφίων διδασκόντων του Τμήματός μας: Παναγιώτας Καραγιάννη και Δημήτρη Πασπάτη.
- Μέλος της τριμελούς επιτροπής του υποψήφιου διδάκτορα στο Νεοελληνικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., Νίκου Γκουδίνα.
- Μέλος της τριμελούς επιτροπής της υποψήφιας διδάκτορος Καρολίνας Γκέτσου (Carolina-Raluca-Ghetu) στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ.
- Μέλος τριμελών συμβουλευτικών επιτροπών σε διδακτορικές διατριβές που εκπονούνται στο Τμήμα μας, των υποψηφίων διδασκόντων: Μάρθα Σαχπατζίδου, Ελισάβετ Λαδά, Ειρήνη Δομακίνη.
- Μέλος επταμελών εξεταστικών επιτροπών ήδη διδασκόντων: Α. Καραπατή, Γ. Δροσάκη, Ε. Παπαγιάννη, Ουρ. Δημητριάδου (Ιταλικό Τμήμα, Α.Π.Θ.), Α. Παπανικολάου, Ευγ. Γραμματικοπούλου, Π. Κολιούση.
- Επιβλέπυσα μεταπτυχιακών εργασιών που έχουν περατωθεί: Ν. Γκουδίνας, Δ. Χανουμίδου, Ε. Μπουντούρη, Ε. Λάππα, Ι. Μπούρα, Μ. Βάρθη, Μ. Δαμιανίδου, Μ. Κλήμη, Αγγ. Κορδώνη, Χ. Καυκιά, Θ. Νικολή, Δ. Πασπάτης, Π. Καραγιάννη, Ε. Παπαδοπούλου.

- Μέλος τριμελών επιτροπών για τη βαθμολόγηση μεταπτυχιακών εργασιών που ολοκληρώθηκαν: Μ. Πρασά, Ε. Πασιά, Α. Χασκής, Α. Μανά, Γ. Ματζουλά, Χ. Κασκίτση, Π. Βασιλειάδου, Χ. Κακαβέλα, Χ. Αλεξοπούλου, Μ. Παπανικολάου, Σ. Παπανικολάου, Γ. Μαστρογιάννη, Α. Κλέτσα, Ι. Κασάμπαλη, Δ. Τσίγγανου, Ν. Φραγκοπούλου, Ευδ. Κουνάδου, Μ. Μομφεράτου, Κ. Κανιστρά, Μ. Σεργάκη, Κ. Πανουσοπούλου, F. Maquet-Σαραφοπούλου και Β. Μπούμπα (σε εξέλιξη).

E. ΕΙΔΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

- Μέλος της τριμελούς εισηγητικής επιτροπής για την πλήρωση μιας θέσης Ε.Ε.Π. στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας του Α.Π.Θ. και γνωστικό αντικείμενο τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας.
- Εκπρόσωπος Ε.Ε.Π. στη Γεν. Συνέλευση του Τμήματος (1998-1999).
- Αναπληρωματική εκπρόσωπος Δ.Ε.Π. στη Σύγκλητο (2001-2002).
- Βαθμολογήτρια διαγωνισμού Α.Σ.Ε.Π. για την πρόσληψη Καθηγητών Γαλλικής στη Β/θμια Εκπαίδευση (2000).
- Μέλος Επιτροπής σύνταξης και υπογραφής τεχνικών προδιαγραφών και εκθέσεων σκοπιμότητας για προμήθεια επιστημονικών οργάνων (από το 2000-2004 ως τακτικό ή αναπληρωματικό μέλος).
- Συμμετέχω σχεδόν κάθε χρόνο ως εισηγήτρια ή βαθμολογήτρια στις Εξετάσεις Μετεγγραφών Εξωτερικού (ΚΕΜΕ) στο μάθημα «Μελέτη Λογοτεχνικών Έργων».
- Μέλος επιτροπής κατάρτισης του νέου Προγράμματος Σπουδών από το 2000 έως σήμερα.
- Μέλος της επιτροπής σύνταξης του Οδηγού Σπουδών από το 2001 και για τέσσερα συνεχή έτη.
- Συμμετοχή στο πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ: Αναμόρφωση προγραμμάτων προπτυχιακών σπουδών ΕΚΑΤΗ (01/04/2003-31/08/2005).
- Μέλος της επιτροπής κατατάξεων πτυχιούχων άλλων Σχολών στο Τμήμα μας (2005-6).
- Μέλος της επιτροπής παραλαβής ξενόγλωσσων διδακτικών βιβλίων και συγγραμμάτων (έτους 2006-7) και τα επόμενα έτη μέχρι την εκπαιδευτική άδεια (2009-10).
- Υπεύθυνη του Τομέα Λογοτεχνίας για τη σύνταξη του περιοδικού *Syn-thèses* και επιμελήτρια του Α' τόμου (με τη συνάδελφο κ. Μ. Λιτσαρδάκη).
- Μέλος της Ομάδας Εσωτερικής Αξιολόγησης (Ο.Μ.Ε.Α.).

- Σύμβουλος σπουδών των φοιτητών (για το έτος 2011-12).
- Μέλος της επιτροπής παραλαβής ειδών, οργάνων, υλικών (2012).
- Μέλος δύο τριμελών εισηγητικών επιτροπών για την πλήρωση θέσεων Π.Δ./407 στον Τομέα Λογοτεχνίας με αντικείμενο τη διδασκαλία της Ποίησης και της Συγκριτικής Γραμματολογίας.
- Μέλος εκλεκτορικών σωμάτων για την εκλογή και εξέλιξη μελών Δ.Ε.Π. του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας Α.Π.Θ., του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, του Νεοελληνικού Τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ.

ΣΤ. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΜΟΥ

- Ζωή Σαμαρά, *Œuvres et critiques*, XXI, 2, 1996, σ. 12.
- Αθανασία Τσατσάκου, « *Floraisons bachelardiennes en Grèce* », *Cahiers Gaston Bachelard*, n° 2, 1999, σ. 27.
- Αθανασία Τσατσάκου, «Η Ίσαλος γραμμή' του Τίτου Πατρίκιου και οι μεταπτώσεις μιας ποίησης: πρώτη ανάγνωση», *Ο Παρατηρητής*, Θεσσαλονίκη, τ. 32 (χειμώνας 1999), σ. 149, υποσ. 5.
- Σταύρος Γιαγκάζογλου, *Πανσέληνος*, τ. 120 (Δεκέμβριος 2001), σ. 29.
- Στο πλαίσιο της παρουσίασης του 15ου τεύχους της *Ινδίκτου* που πραγματοποιήθηκε στο βιβλιοπωλείο «Παρατηρητής» (23-4-2002), η κ. Ζωή Σαμαρά παρουσίασε δυο εργασίες μου: «Η λογοτεχνία και η τέχνη στο φως της διαλογικότητας» και «Ο Μπαχτίν στις Ηνωμένες Πολιτείες» (μετάφραση).
- Ζωή Σαμαρά, *Ta áduta tou σημείου*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2002, σ. 52.
- Μαρία Μακροπούλου, *Guy de Maupassant, La Vie errante : une dérive mystique ?*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 2003, σ. 24.
- Αναφορά στη μετάφρασή μου από το περιοδικό *Οδός Πανός* (τ. 122 (Οκτ.-Δεκ. 2003), σ. 146) το οποίο παρουσίασε το βιβλίο της Ζωής Σαμαρά *Ο κατοπτρισμός του άλλου κειμένου*.
- Με θετικές κρίσεις εκφράζονται για τη διατριβή μου με επιστολές τους ο Jean Guillaume, επιμελητής των τριών τόμων της *Pléiade* που καλύπτουν το έργο του Gérard de Nerval και ο Bruno Tristmans, καθηγητής του Πανεπιστημίου της Αμβέρσας του Βελγίου και διακεκριμένος μελετητής του Nerval.
- Η μονογραφία *Η Αναγέννηση του νοήματος. Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και η σύγχρονη πολιτισμική θεωρία* παρουσιάστηκε σε ραδιοφωνικές εκπομπές λόγου και από τον τύπο: από τη στήλη «Προθήκες» της εφημερίδας *ΤΟ ΒΗΜΑ* (18-05-2005),

από την *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ* με μία παρουσίαση και ένα κριτικό σημείωμα (16-6 και 26-8-2005) από την *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ* με συνέντευξη. Εκτενή κριτική παρουσίαση έγινε από τον συγγραφέα Φώτη Τερζάκη, στο περιοδικό *ΔΙΑΒΑΖΩ* στο πλαίσιο της παρουσίασης-απολογισμού του Διεθνούς Συνεδρίου για τον Μιχαήλ Μπαχτίν που πραγματοποιήθηκε στο Ρέθυμνο. (Βλ. αναφορά στο παράρτημα υπομνήματος). Αναφέρεται επίσης σε βιβλίο στην ειδική βιβλιογραφία για τον Μ. Μπαχτίν, βλ. σελ. 66, *Προοπτικές και όρια της Διαλογικότητας στο Μιχαήλ Μπαχτίν*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2008. Επίσης έγιναν αναφορές ειδικών επιστημόνων στο βιβλίο που προαναφέρεται:

- Γιάννης Κιουρτσάκης, συγγραφέας, σ. 117.
- Μάριος Πουρκός, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ρεθύμνου, σ. 244.
- Ηλίας Γκότσης, Κοινωνιολόγος, Οικογενειακός Ψυχοθεραπευτής, Υπεύθυνος Μονάδος Εφήβων ΟΚΑΝΑ, σ. 338.
- Αφέντρα Γ. Μουτζάλη (αρχαιολόγος) στη μελέτη της «Καρναβάλι και λαϊκό γέλιο), *Αρχαιολογία και Τέχνες*, Παράρτημα, τεύχ. 113.
- Οι μελέτες μου «Η Λογοτεχνία και η Τέχνη στο φως της Διαλογικότητας» και «Κενωτική Παράδοση και Σώμα στον Μ. Μπαχτίν» περιλαμβάνονται στην ειδική βιβλιογραφία για τον Μ. Μπαχτίν. Βλ. *Προοπτικές και όρια της Διαλογικότητας στον Μιχαήλ Μπαχτίν*, ό.π., σ. 66.
- Αναφορά στο άρθρο μου «Ο μεταφραστής Παπαδιαμάντης: συγγραφέας μιας παράξενης πρωτοτυπίας» από τους:
 - Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλο, (επιμελητή των *Απάντων Παπαδιαμάντη*), *Παπαδιαμαντικά Τετράδια*, εκδ. Δόμος, τεύχ. 7 (Άνοιξη 2006) σσ. 3, 81, 99.
 - Κ. Λιόντη, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 14 Μαΐου 2006.
 - Β. Πάγκαλο, *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ*, 2 Ιουλίου 2006.

Ζ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

- Πρακτική αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων: γίνεται πρακτική εφαρμογή από ψυχοθεραπευτές στο πρόγραμμα ΟΚΑΝΑ για τη θεραπεία εφήβων εξαρτημένων από ουσίες: Η αξιοποίηση της Διαλογικότητας και του Μακρού Χρόνου του Μπαχτίν στην ψυχοθεραπεία ομάδας (*Actualizing Bakhtin's Concepts – Dialogism and the Long Time – in Group Psychotherapy*). Σχετική αναφορά από τον Ηλία Γκότση, στην εισήγησή του στο Διεθνές Συνέδριο για τον Μ. Μπαχτίν στο Πανεπιστήμιο Ρεθύμνου, σ. 338.

- Στη μελέτη μου «Κενωτική Παράδοση και Σώμα στον Μιχαήλ Μπαχτίν» (κεφάλαιο στο συλλογικό τόμο: *Ενσώματος Νους, Πλαισιωμένη Γνώση και Εκπαίδευση. Προσεγγίζοντας την Ποιητική και τον Πολιτισμό του Σκεπτόμενου Σώματος*) γίνεται ιδιαίτερη αναφορά από το «Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Συνθετικής Ψυχοθεραπείας E.I.I.P. (European Institute of Integrative Psychotherapy). Όλος ο τόμος εντάσσεται στις θεωρητικές βάσεις για ψυχοθεραπεία.
- Συμμετείχα σε δύο ραδιοφωνικές εκπομπές (αφιερώματα) για τον Αλ. Παπαδιαμάντη στον Ραδιοφωνικό Σταθμό της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Με συντονιστή τον Δημήτρη Κοσμόπουλο (Σάββατο 10 Δεκεμβρίου 2011). Η εκπομπή αναφέρεται στη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Παπαδιαμάντης τόσο στα πρωτότυπα έργα του όσο και στις μεταφράσεις του.
- Παρουσίαση από τον Σταύρο Γιαγκάζογλου (11-12-2011) (Επανάληψη). Θέμα: «Μινύρισμα πτηνού χειμαζομένου. Προσεγγίσεις στο πρόσωπο και στο έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη με αφορμή την επέτειο των 100 χρόνων από την κοίμησή του».

Η. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

- Η έδρα UNESCO, το κρατικό Ρωσικό Μουσείο και το Ίδρυμα Ρούσκι Μιρ της Ρωσικής Ομοσπονδίας μου απένεμαν τιμητικό Δίπλωμα για την έρευνα, συγγραφή και διδασκαλία του έργου του Μιχαήλ Μπαχτίν.
- Η μονογραφία μου *Η αναγέννηση του νοήματος. Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και η σύγχρονη πολιτισμική θεωρία* ήταν υποψήφια για το κρατικό βραβείο δοκιμίου (short list) στις εκδόσεις του έτους 2005.
- Το Πρυτανικό Συμβούλιο μου έστειλε συγχαρητήρια επιστολή και ευχαριστίες για τον λόγο τον οποίο εκφώνησα την 25^η Μαρτίου 2010 στην Αίθουσα Τελετών του Α.Π.Θ. με την ευκαιρία του επίσημου εορτασμού της Επετείου της Εθνεγερσίας.
- Το Εργαστήριο Ερευνών Νεοελληνικής Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων συμπεριλαμβάνει το όνομά μου στην πινακοθήκη προσωπογραφιών.
Επίσης στην **Ελληνική Φιλοσοφική Βιβλιογραφία** περιλαμβάνεται το όνομά μου στις Βιογραφίες Σύγχρονων Ελλήνων Φιλοσόφων. (Βλ. συνημμένα έγγραφα).

II. ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

A. ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΣΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

1. « *Images de l'inspiration poétique et images spatiales dans Les Chansons des Rues et des Bois* » (σελ. 83).

Η ποιητική συλλογή του Victor Hugo *Les Chansons des Rues et des Bois* αποτελεί το αντικείμενο έρευνας της μεταπτυχιακής μας εργασίας και η φαινομενολογική θεωρία του Gaston Bachelard, στην οποία στηρίχθηκε η μελέτη, ανέδειξε τα αρχέτυπα που μας βοηθούν να κατανοήσουμε τη δομή της συλλογής.

Συνυφασμένες με την έννοια της ελευθερίας, οι αέρινες εικόνες δεσπόζουν ποσοτικά και ποιοτικά και αποτελούν το συνδεδετικό κρίκο σε ένα μεγάλο αριθμό ποιημάτων. Η παρουσία τους ανατρέπει την αρχική εντύπωση που δημιουργεί ο τίτλος, παραπέμποντας κυρίως στο γήινο στοιχείο. Επισημαίνεται η ιδιαίτερη συμβολή των δυναμικών εικόνων ανύψωσης ως έκφραση της τάσης για απελευθέρωση από το γήινο στοιχείο. Στην προσπάθειά του για αποδέσμευση από τη γη, ο ποιητής βρίσκει καταφύγιο στη φύση και στη γυναίκα, από τις οποίες και αντλεί την ποιητική του έμπνευση. Η φύση προσφέρει το υλικό της ποίησης, ενώ η εξιδανικευμένη μορφή της γυναίκας ανταποκρίνεται στο αρχέτυπο της γυναίκας-μούσας και της γυναίκας-θεάς και συμπαρασύρει τον ποιητή σε μία ανοδική πορεία.

Ξεχωριστή θέση κατέχουν οι εικόνες χώρου και ειδικά η εκκλησία και η χελιδονοφωλιά που αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα ανοιχτού χώρου. Η πρωτότυπη αρχιτεκτονική δομή της εκκλησίας, χωρίς τοίχους και σκεπή, υπαγορεύει την απόλυτη ελευθερία και εξασφαλίζει την ανεμπόδιστη επικοινωνία ανάμεσα στον κόσμο, μέσα και έξω από αυτήν. Αντίστοιχος είναι και ο συμβολισμός της χελιδονοφωλιάς, τόπος όπου γεννιέται και κρύβεται η αγάπη. Εξάλλου, η φύση, παρούσα σε όλα τα ποιήματα, προσφέρει καταφύγιο στον ποιητή και τον προτρέπει σε ατέρμονες ονειροπολήσεις.

2. «**Βιβλιογραφία του Ζεράρ ντε Νερβάλ**», *Διαβάζω*, τ. 194, 1988, σσ. 13-14.

Στο πλαίσιο του αφιερώματος του περιοδικού *Διαβάζω* στον G. de Nerval γίνεται μία βιβλιογραφική παρουσίαση έργων του συγγραφέα, τα οποία έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά. Προτείνεται επίσης μια ενδεικτική βιβλιογραφία κριτικών δοκιμίων και άρθρων στα γαλλικά.

3. «**Νερβάλ – Μπρετόν: από τον υπερνατουραλισμό στον σουρεαλισμό**», *Διαβάζω*, τ. 207 (Μπρετόν), 1989, σσ. 35-55.

Στη μελέτη αυτή γίνεται αναφορά σε κείμενα του Breton όπου αναγνωρίζεται η πνευματική συγγένεια των σουρεαλιστών με το ρομαντικό ποιητή, στον οποίο και οφείλουν τον όρο σουρεαλισμός.

Ωστόσο, ο συσχετισμός της υπερνατουραλιστικής ποίησης του Nerval με αυτήν του Breton δεν περιορίζεται (όπως φαίνεται στο *Arcane 17*) στο επίπεδο της ορολογίας, αλλά στηρίζεται στην αξιοποίηση των συμβόλων και, κυρίως, στον τρόπο που χρησιμοποιούν και οι δύο το όνειρο και την ονειροπόληση, δηλαδή ως μέσο διαφυγής από την πραγματικότητα.

Επιχειρείται, στη συνέχεια, μια παράλληλη ανάγνωση της *Sylvie* του Nerval και της *Nadja* του Breton και διαπιστώνεται η ίδια ανάγκη για μια λυτρωτική επιστροφή στο παρελθόν. Και στα δύο κείμενα είναι διάχυτη η επιθυμία για προσέγγιση του μη πραγματικού, που αποδεικνύει την κοινή αναζήτηση των δύο συγγραφέων. Σύμβολα, όπως το δάσος, ο πύργος, το θέατρο, η μάσκα, η γυναίκα-αστέρι, συνθέτουν εικόνες φυγής από τον πραγματικό χώρο και χρόνο και οδηγούν στον υπερβατικό κόσμο της ποίησης.

4. «**Προσεγγίζοντας το ποιητικό μυθιστόρημα. Μια εφαρμογή της φαινομενολογικής μεθόδου στο έργο του Β. Ουγκώ *Οι εργάτες της θάλασσας***», *Φιλολογος*, τ. 55 (Άνοιξη 1989), σσ. 55-60.

Το μελέτημα αυτό αποτελεί συνέχεια του θεωρητικού προβληματισμού που αναπτύχθηκε στη μεταπτυχιακή μου εργασία. Το ερώτημα που τίθεται είναι σε ποιο βαθμό η φαινομενολογική μέθοδος του Gaston Bachelard – η οποία προτείνεται από τον ίδιο κυρίως για την προσέγγιση ποιητικών έργων – μπορεί να εφαρμοστεί και σε πεζά κείμενα, και ειδικότερα στο ποιητικό μυθιστόρημα. Την αφορμή για την προσπάθεια αυτή προσφέρει ο ίδιος ο Bachelard, ο οποίος αναφέρεται στα δοκίμιά του και σε πεζά έργα και συγκεκριμένα στο μυθιστόρημα του Hugo *Les Travailleurs de la mer* στο οποίο εστιάζεται η έρευνά μας.

Η αρχετυπική μελέτη που επιχειρούμε στη συνέχεια καταδεικνύει πως η πάλη ανάμεσα στο υγρό και στο γήινο στοιχείο αντανάκλα την αντιπαλότητα των κοινωνικών τάξεων της μετεπαναστατικής Γαλλίας και την άρνηση της αστικής τάξης να δεχτεί στους κόλπους της τον Gilliatt, σύμβολο της εργατικής τάξης και γήινο αρχέτυπο. Το υγρό στοιχείο, που συμβολίζει την αστική τάξη, προκαλεί τον

ήρωα να αντισταθεί και να παλέψει σε όλη τη διάρκεια του μυθιστορήματος που σφραγίζεται από την ήττα του τραγικού ήρωα και το συμβολικό θάνατό του, στον οποίο κυριολεκτικά αφήνεται, έχοντας συνειδητοποιήσει την αδυναμία του να ξεφύγει από την τάξη στην οποία ανήκει.

5. «Η μυθοποίηση της Επανάστασης στο *Ενενηντατρία* του Β. Ουγκώ», *Διαβάζω*, τ. 216, (Γαλλική Επανάσταση), 1989, σσ. 58-62.

Η ανακοίνωση αυτή έγινε στο Επιστημονικό Συμπόσιο «Η Γαλλική Επανάσταση στην Ελλάδα και στη Γαλλία: γράμματα, τέχνες, ιστορία» με την ευκαιρία του εορτασμού των 200 χρόνων από τη Γαλλική Επανάσταση.

Στο ιστορικό μυθιστόρημα *Ενενηντατρία* (1874), ο Βικτώρ Ουγκώ συνοψίζει τις σκέψεις του γύρω από τη Γαλλική Επανάσταση και επικεντρώνεται στα γεγονότα της Vendée του 1793 και στις συγκρούσεις ανάμεσα στους επαναστάτες και στους χωρικούς της Βρετάννης που αγωνίστηκαν για να καταπνίξουν την επανάσταση. Ο Ουγκώ παίρνει ξεκάθαρη στάση υπέρ του επαναστατικού στρατού των «μπλε» και είναι φανερό η στροφή του προς την αριστερά. Η επανάσταση παρουσιάζεται μυθοποιημένη και θεόσταλη, συνώνυμη της πρόοδου και αξιών όπως η αλήθεια, η ελευθερία, η δικαιοσύνη. Οι αρχηγοί των επαναστατών είναι «άνθρωποι του πνεύματος», άτομα καλλιεργημένα και διαθέτουν ψυχικό μεγαλείο. Ένας από τους λόγους για τους οποίους ο Ουγκώ θεοποιεί την επανάσταση είναι η πνευματική άνοδος που εξασφάλισε και η πρόοδος που επέφερε στα γράμματα και την τέχνη.

Ο συγγραφέας δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην κοινωνική διάσταση της επανάστασης και στις επιπτώσεις της στη ζωή του λαού. Στο *Ενενηντατρία*, ο Ουγκώ εξακολουθεί να είναι ο ανθρωπιστής συγγραφέας ο οποίος τοποθετεί τον άνθρωπο πάνω από κάθε ιδεολογία. Γι' αυτό η επανάσταση παίρνει μυθικές διαστάσεις, επειδή τάχθηκε στην υπηρεσία της ανθρωπότητας.

6. «Ονειρική διαχρονία στη λογοτεχνία», *Διαβάζω*, τ. 240 (Όνειρο και Λογοτεχνία), 1990, σσ. 16-19.

Στόχος του μελετήματος αυτού είναι να διακρίνει τη διαδρομή που ακολούθησε το όνειρο από την Αρχαιότητα έως τη Σύγχρονη Εποχή και να παρακολουθήσει τα στάδια της μετεξέλιξής του σε λογοτεχνικό είδος.

Επιχειρείται για το λόγο αυτό μια συνοπτική παρουσίαση των διαφορετικών μορφών που έλαβε το όνειρο στους αιώνες, ενώ, παράλληλα, ανιχνεύεται ο τρόπος γένεσης και ερμηνείας του. Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στο Ρομαντισμό, κατά τη διάρκεια του οποίου το όνειρο αποκτά τις πραγματικές του διαστάσεις και καθιερώνεται ως λογοτεχνικό είδος, με κύριους εκφραστές τον Novalis στη Γερμανία και τον Nerval στη Γαλλία.

7. «Οι Γήινες Τροφές του André Gide: η δημιουργικότητα της anima», *Επιστημονική Επετηρίδα* Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ., Παράρτημα Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, περίοδος Β', Τμήμα Α', 1991, σσ. 77-85.

Ξεκινώντας από τη θέση του C.G. Jung ότι στην ανθρώπινη φύση συνυπάρχουν αρσενικά και θηλυκά στοιχεία (animus και anima), ο Gaston Bachelard επεκτείνει την άποψη αυτή στο βιβλίο του *Η ποιητική της ονειροπόλησης* και υποστηρίζει ότι η ονειροπόληση είναι διαδικασία η οποία απορρέει από την anima. Τόσο οι εικόνες όσο και οι λέξεις υπακούουν σε αυτόν το διαχωρισμό και τις περισσότερες φορές το γραμματικό γένος των λέξεων συναρτάται με το είδος των εικόνων και των συναισθημάτων που δημιουργούν.

Με βάση αυτόν το θεωρητικό προβληματισμό, επιχειρούμε μία ανάγνωση των *Γήινων τροφών* του André Gide όπου αντανακλάται, κατά την άποψή μας, η διφυΐα της ανθρώπινης ψυχής. Ο αφηγητής διδάσκει στο μαθητή του Ναθαναήλ (που σημαίνει πνευματικός άνθρωπος) τη ζέση για τη ζωή και το «μάθημα» εξελίσσεται σε μια προσπάθεια σύζευξης των αρσενικών και θηλυκών δυνάμεων: του ουρανού και της γης, του πνεύματος και της ύλης, της λογικής και της ονειροπόλησης.

Το ζητούμενο στις *Γήινες τροφές* είναι η δημιουργία του καινούριου ανθρώπου, εκείνου που δε θα στηρίζεται αποκλειστικά στη λογική. Για τον Gide, το animus αποδεικνύεται άχρηστο χωρίς την anima. Ο προτεινόμενος άνθρωπος είναι αυτός στον οποίο συνυπάρχουν αρμονικά το πνεύμα και η ψυχή.

8. « Le nid aérien Les Chansons des Rues et des Bois », *Studi Francesi*, τ. 102 (Α' εξάμηνο 1991), σσ. 456-463.

Το δημοσίευμα αυτό αποτελεί τμήμα της μεταπτυχιακής μου εργασίας και ξεκινά από την παρατήρηση πως, αντίθετα με ό,τι υποδηλώνεται στον τίτλο της

ποιητικής συλλογής, οι γήινες εικόνες είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Στους αντίποδες ακριβώς και με έντονη παρουσία βρίσκονται οι εικόνες ανοιχτού χώρου, με χαρακτηριστικά παραδείγματα την εκκλησία και τη φωλιά, σύμβολα ελευθερίας και αποδέσμευσης από το υλικό βάρος. Η ανάλαφρη και αέρινη αρχιτεκτονική τους δομή αναιρεί την αίσθηση της σταθερότητας και του κλειστού χώρου. Τα υλικά που «χρησιμοποιεί» ο ποιητής για την κατασκευή της εκκλησίας είναι φυτά και λουλούδια που αντικαθιστούν τις πέτρες και τους τοίχους των συνηθισμένων οικοδομημάτων. Έτσι, η διαλεκτική σχέση του μέσα και του έξω, όπως αναπτύσσεται στο δοκίμιο του Bachelard *La Poétique de l'espace*, ουσιαστικά ακυρώνεται, διότι με την κατάργηση των ορίων, ο χώρος ενοποιείται και προεκτείνεται προς τα πάνω.

Ο Ουγκώ δομεί έναν εξαύλωμένο και διάφανο κόσμο που τείνει να ενωθεί με το Θεό. Προικισμένος με την ικανότητα να ακολουθεί τη φύση στην ανοδική της πορεία, ο ποιητής εξομοιώνεται με το Θεό-δημιουργό και συνδημιουργεί το Σύμπαν μέσω της ποιητικής δημιουργίας.

9. « **Le feu nervalien créateur de vie et d'écriture** », *Œuvres et critiques*, XXI, 2 (1996), σσ. 137-144.

Με την εργασία αυτή επιχειρείται μία τυπολογία των αρχετυπικών εικόνων της φωτιάς σε τρία ποιήματα του Nerval που ανήκουν στη συλλογή *Les Chimères* και τα οποία συνδέονται με την παρουσία αρχαίων θεοτήτων που έχουν ως χαρακτηριστικό γνώρισμα την άμεση ή έμμεση σχέση τους με το στοιχείο της φωτιάς.

Ουράνιες θεές όπως η Myrtho και η Isis εκπέμπουν θεϊκή λάμψη με τη μορφή πύρινης φλόγας, απαλλαγμένης από κάθε αρνητική ιδιότητα, ικανής να ζωογονήσει το πνεύμα του ποιητή και να τον οδηγήσει στην κατάκτηση της γνώσης. Αυτή η πνευματική φλόγα τροφοδοτεί εικόνες αναγέννησης σε κοσμικό και προσωπικό επίπεδο, ενώ, αντίθετα, το ψύχος και οι θεοί που συνδέονται μ' αυτό, όπως ο θεός Κηρη, σηματοδοτούν την καταστροφή του «παλιού» κόσμου και τον ερχομό της «καινούριας» ζωής που προαναγγέλλεται μέσα από σύμβολα όπως ο αετός και το χρυσό έμβλημα της Ίσιδος.

Σε ένα δεύτερο τύπο εικόνων κατατάσσουμε όσες προέρχονται από τη γονιμοποίηση του γήινου στοιχείου με τη βοήθεια της ουράνιας φωτιάς, η οποία ενεργοποιεί τις υποχθόνιες δυνάμεις, προκαλεί εκρήξεις ηφαιστειών και βιβλικές καταστροφές με σκοπό την αναδημιουργία του κόσμου. Πρόκειται για εικόνες

δυναμικής ονειροπόλησης και έντονης κινητικότητας, όπου ο θάνατος συνυπάρχει με τη ζωή. Σε κάθε περίπτωση, η αέναη πάλη των αρχετυπικών στοιχείων εικονοποιεί τη βαθύτερη επιθυμία του ποιητή για προσέγγιση του ουράνιου και γήινου κόσμου και την τελική αρμονική τους συνύπαρξη.

10. « **Gérard de Nerval : Images de l'errance** », (Διδακτορική διατριβή), 291 σελ.

Ο εικονοκεντρικός χαρακτήρας του έργου του Gérard de Nerval σε συνδυασμό με τη διάχυτη και καταλυτικής σημασίας παρουσία των εννοιών του χώρου και του χρόνου μάς οδήγησε στη μελέτη των χωροχρονικών εικόνων, η οποία εστιάζεται στη διερεύνηση της άρρηκτης σχέσης που διέπει τις δύο σταθερές. Η ολιστική θεωρία του Ρώσου στοχαστή Mikhaïl Bakhtine στήριξε την έρευνά μας μεθοδολογικά και βοήθησε στη διαμόρφωση μιας ευρύτερης θεώρησης του νερβαλικού έργου, η οποία αναδεικνύει ταυτόχρονα και τον κοινωνικό του χαρακτήρα. Βασικό σημείο αναφοράς για την προσέγγιση που επιχειρήσαμε αποτέλεσε ο «χρονότοπος» όπως ορίζεται από τον Bakhtine στο βιβλίο του *Θεωρία και αισθητική του μυθιστορήματος*, δηλαδή ως μεταφορά στη λογοτεχνία της θεωρίας της σχετικότητας του Einstein. Η εφαρμογή του στα κείμενα του Nerval απέδειξε την αλληλεξάρτηση χώρου και χρόνου καθώς και τον οντολογικό χαρακτήρα που προσλαμβάνουν οι χωροχρονικές εικόνες, συνδέοντας το ποιητικό «εγώ» και το συμπαντικό κόσμο.

Η διάρθρωση των κεφαλαίων ακολουθεί την περιπλάνηση του ποιητή στο βασίλειο της μνήμης, της γνώσης και της αυτογνωσίας που συναρτάται αντίστοιχα από την παρουσία τριών αρχαίων θεοτήτων: της Μνημοσύνης, του Ερμή και του Χάροντα. Κοινή διαπίστωση των ενοτήτων είναι πως οποιαδήποτε μετακίνηση μέσα στο χώρο συνοδεύεται από ανάλογη μετακίνηση μέσα στο χρόνο. Τέλος, σε ένα τέταρτο κεφάλαιο ανιχνεύεται η πολυφωνία στο λογοτεχνικό έργο του Nerval, γεγονός το οποίο υπογραμμίζει την κοινωνική του διάσταση.

Στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο « *Mnémosyne ou l'espace-temps du souvenir* » διαπιστώνεται πως η μνημονική λειτουργία είναι στον Nerval συνώνυμη της ποιητικής δημιουργίας και, ταυτόχρονα, μηχανισμός διαφυγής από την οδυνηρή πραγματικότητα. Η επιστροφή, μέσω της μνήμης, στο κοντινό ή στο απώτερο παρελθόν (πραγματικό ή φανταστικό) συνοδεύεται πάντα από αντίστοιχη μετακίνηση σε χώρους που συνδέονται με το προσωπικό παρελθόν του ποιητή και, πιο συγκεκριμένα, με τόπους της παιδικής του ηλικίας. Η χωροχρονική διεύρυνση

που παρατηρείται στις εικόνες της μνήμης επεκτείνεται μέχρι τον αρχέγονο χώρο-χρόνο και δικαιολογεί την παρουσία του ποιητή σε σκηνές που περιγράφουν τη δημιουργία του Σύμπαντος. Γίνεται έτσι μάρτυρας της κοσμογονίας και συμμετέχει σ' αυτήν τη διαδικασία μέσω της γραφής. Άρα μνήμη και γραφή είναι για το Nerval λειτουργίες αλληλένδετες και διασφαλίζουν τη διάρκεια μέσα στο χρόνο.

Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει τις εικόνες της περιπλάνησης στον κειμενικό ή πραγματικό χώρο, οι οποίες εκφράζουν την ανάγκη για επικοινωνία και κατάκτηση της γνώσης. Το κατώφλι, η πόρτα, η σκάλα αποτελούν βασικούς χρονότοπους και επιτρέπουν το πέρασμα από μια συγκεκριμένη πραγματικότητα χώρου-χρόνου σε μίαν άλλη. Ως άλλος Ερμής, ο αφηγητής περιδιαβάζει τους δρόμους και «συναντά» ή ανακαλεί μορφές και γεγονότα του παρελθόντος, αναζητώντας τις ρίζες σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο. Αυτή η διαδικασία επιστροφής στο χρόνο παίρνει και τη μορφή καθόδου στα έγκατα της γης, όπου ο ποιητής ανακαλύπτει το σπέρμα της ζωής και την πρωταρχική γραφή. Ακόμη και σε κείμενα με χαρακτήρα ταξιδιωτικών αναμνήσεων, το ταξίδι είναι ένα πρόσχημα για να συναντηθεί ο ποιητής με τη μήτρα και την αρχέγονη γραφή.

Το τρίτο μέρος αφιερώνεται στη μελέτη των εικόνων θανάτου που χαρακτηρίζουν το *Ταξίδι στην Ανατολή*, καθώς και άλλα κείμενα αυτοβιογραφικά. Το πέρασμα στην Ανατολή και οι συνεχείς περιπλανήσεις σηματοδοτούν ουσιαστικά τη μετάβαση σε ένα χώρο-χρόνο πένθιμο, καθώς οι πόλεις που επισκέπτεται ο ποιητής μοιάζουν με νεκροπόλεις. Οι πυραμίδες, οι τάφοι, τα μνημεία είναι σύμβολα μέσα από τα οποία αναπλάθει ο περιηγητής την ιστορία της ανθρωπότητας ή την προσωπική του περιπέτεια. Το συμβολικό ταξίδι προς το θάνατο αντιστοιχεί σε κάθε περίπτωση με μια πορεία προς την αυτογνωσία.

Σε ένα υποκεφάλαιο εξετάζεται «ο θάνατος μιας εποχής» που ανακαλεί νοσταλγικά ο συγγραφέας, και στην οποία αντιτίθεται η σύγχρονη του κοινωνία με την αρχόμενη καπιταλιστική ανάπτυξη. Ο Nerval εκφράζει την απέχθειά του για τον τρόπο ζωής στις πόλεις, γεγονός το οποίο απορρίπτει την παράδοση και καταργεί τη διάρκεια. Έτσι δικαιολογείται η άρνησή του να συμμετάσχει σε αγοραπωλησίες και κοινωνικές διαδικασίες και η αποστροφή του για το χρήμα.

Στο τελευταίο μέρος επισημαίνεται ο πολυφωνικός χαρακτήρας της λογοτεχνίας του Nerval και διατυπώνεται η άποψη πως τα κείμενά του συντίθενται από μια ποικιλία διαφορετικών φωνών που βρίσκονται σε συνεχή διάλογο με το δημιουργό τους. Η πολυφωνία αναδεικνύει τα διαφορετικά επίπεδα της ύπαρξης, καθώς οι φωνές των ηρώων εκφράζουν πολύ συχνά τη συνομιλία ανάμεσα στη συνείδηση και το υποσυνείδητο, προσδίδοντας μια ψυχολογική απόχρωση στο έργο. Παράλληλα, σε ιστορικά κυρίως κείμενα, οι φωνές των προσώπων εκφράζουν

αντικρουόμενες κοινωνικές και πολιτικές απόψεις, υπογραμμίζοντας τον κοινωνικό χαρακτήρα της λογοτεχνίας του Nerval.

Τέλος, ο επικοινωνιακός χαρακτήρας του νερβαλικού έργου εκφράζεται μέσω της διαλογικότητας, η οποία ορίζεται επίσης ως σχέση σημείου με σημείου. Στον πολυδιάστατο κόσμο του Nerval η διαλογικότητα επεκτείνεται και στην επικοινωνία ανάμεσα στον άνω και κάτω κόσμο, στα άφωνα όντα και στα άψυχα αντικείμενα, αλλά και στη συνομιλία των διαφόρων εποχών που γνώρισε η ανθρωπότητα. Το ποιητικό «εγώ», διαλεγόμενο με το συμπαντικό χωρόχρονο, ανοίγεται στην ετερότητα και φτάνει στην ολοκλήρωσή του.

11. **«Η λογοτεχνία και η τέχνη στο φως της διαλογικότητας»**, *Τνδικτος*, τ. 15 (Δεκέμβριος 2001), σ. 291-301.

Η διαλογικότητα, κυρίαρχη κατηγορία στο στοχασμό του Bakhtine, τροφοδοτεί την αναζήτηση η οποία επιχειρείται στη συγκεκριμένη μελέτη με σκοπό τη θεωρητική προσέγγιση και εφαρμογή της στο χώρο της λογοτεχνίας και της τέχνης. Με δεδομένη την «ευρύτητα» την οποία αποδίδει στον όρο ο Bakhtine, η επέκταση σε πεδία που αφορούν τα έργα του πολιτισμού γενικότερα, δεν καταργεί τη μεθοδολογική συνέπεια· διευκολύνει και προάγει τη συνομιλία ανάμεσα σε διαφορετικές μορφές τέχνης καταλύοντας τα στεγανά (χρονικά ή ιδεολογικά), δημιουργώντας τις προϋποθέσεις ενός απρόσκοπτου διαλόγου μεταξύ ποικίλων εκφάνσεων του πολιτισμού είτε σε συγχρονικό είτε σε διαχρονικό επίπεδο.

Στην προσπάθειά μας να καλύψουμε τη μακρόχρονη διαδρομή της διαλογικότητας ανατρέξαμε στους σωκρατικούς διαλόγους οι οποίοι αντιτίθενται σε κάθε μορφή μονολογισμού. Οι σωκρατικοί διάλογοι δεν στοχεύουν στην κατίσχυση του ενός εκ των διαλεγόμενων μερών αλλά στην ανάδειξη της αλήθειας, η οποία προκύπτει από το διάλογο και την αντιπαράθεση αντίθετων απόψεων.

Στη μετεξέλιξή τους τα λογοτεχνικά είδη υπηρετούν τις αρχές της διαλογικότητας. Ήδη από την Αρχαιότητα, η Μενίππεια σάτιρα, συνδυάζοντας το τραγικό και το κωμικό, αντιπαραθέτει διαλογικά τις δύο όψεις της ζωής, ενώ το γέλιο και οι καρναβαλικές γιορτές στο Μεσαίωνα και την Αναγέννηση λειτουργούν ανατρεπτικά προς κάθε μορφή παγιωμένης εξουσίας. Φθάνοντας στον 19ο αιώνα, ο Bakhtine αναγνωρίζει στα έργα του Dostoïevski τη διαλογικότητα ανάμεσα στο συγγραφέα και τα μυθιστορηματικά πρόσωπα, εισάγοντας την έννοια της πολυφωνίας που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη διαλογικότητα.

Στη μπαχτινική σκέψη δεσπόζει η σχέση εγώ – ο άλλος, όπου το εγώ ορίζεται, νοηματοδοτείται και δικαιώνεται μέσα από την ύπαρξη του άλλου. Στη βάση αυτής της σχέσης οικοδομείται όλο το πλέγμα των φιλοσοφικών κατηγοριών του Bakhtine. Αυτό που εκφράζεται σε οντολογικό επίπεδο με τη συνύπαρξη ταυτότητας-ετερότητας διακρίνεται καθαρά στη σχέση η οποία αναπτύσσεται μεταξύ των λογοτεχνικών κειμένων, των διαφορετικών μορφών πολιτισμού και επιπλέον ανάμεσα στο συγγραφέα και τους ήρωες.

«Το λογοτεχνικό κείμενο ζει μέσω της επαφής του με ένα άλλο κείμενο» υποστηρίζει ο Bakhtine, θέτοντας τις βάσεις της διακειμενικότητας, και αποσαφηνίζει τη σημασία του δημιουργικού διαλόγου που οδηγεί στην αέναη αλληλοτροφοδότηση των κειμένων και τον εμπλουτισμό του νοήματός τους. Η εξαιρετικά μεγάλη ελευθερία που δίνει ο Bakhtine στον προσδιορισμό της διαλογικότητας επιτρέπει τη διεύρυνση των πεδίων εφαρμογής και αφήνει ανοιχτή προοπτική για την προσέγγιση έργων της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Η πρόσφατη βιβλιογραφία δίνει ερεθίσματα για μια συστηματική αξιοποίηση των διαλογικών σχέσεων στο χώρο του πολιτισμού και επισημαίνει την επίδραση των ιδεών του Bakhtine στην τέχνη και ειδικότερα τη ζωγραφική. Υιοθετώντας την αρχή της διαλογικότητας, ως αισθητικής πλέον κατηγορίας, προσεγγίσαμε τον πίνακα του Marc Chagall «Εγώ και το χωριό μου», όπου η διαλογικότητα διακρίνεται σε πολλαπλά επίπεδα (στην απεικόνιση ανθρώπου και ζώου, στον εγκιβωτισμό των εικόνων, στη χρωματική απόδοση των θεμάτων). Ο Chagall «εικονογραφεί» τη θεμελιώδη οντολογική κατηγορία της αλληλοπεριχώρησης, η οποία προϋποθέτει ένα υπαρξιακό «άνοιγμα» και μία αγαπητική προσέγγιση της ετερότητας.

12. « Η οντολογική διάσταση στην ποιητική των Διαλογισμών του Βίκτορος Ουγκώ», ανακοίνωση στο Ελληνο-γαλλικό Συμπόσιο: «Βίκτωρ Ουγκώ, μια παγκόσμια φωνή στην αυγή του 21ου αιώνα. Η ακτινοβολία του στην Ελλάδα», Αθήνα, 21-23 Νοεμβρίου 2002 (υπό δημοσίευση στα πρακτικά του συμποσίου).

Η εργασία αυτή αποτελεί ανακοίνωση στο Ελληνο-γαλλικό Συμπόσιο που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα για τον εορτασμό των διακοσίων χρόνων από τη γέννηση του ποιητή.

Επιχειρήσαμε μια ανάγνωση ποιημάτων του Hugo που ανήκουν στο τέταρτο, πέμπτο και έκτο βιβλίο της συλλογής *Διαλογισμοί* με κριτήριο τη συμβολή τους στην ανάδειξη της οντολογικής και μεταφυσικής διάστασης του συγκεκριμένου

ποιητικού έργου. Η διαλογική σχέση ζωής και θανάτου, η καθοριστική λειτουργία της μνήμης στη διατήρηση των δεσμών μεταξύ νεκρών και ζωντανών, η κατάσταση της ψυχής σε συνάρτηση με το σώμα, η αποδοχή του πεπρωμένου είναι θέματα τα οποία αποκαλύπτουν το οντολογικό βάρος των *Διαλογισμών* και αποδεικνύουν τον πανανθρώπινο χαρακτήρα της ποίησης του Hugo.

Είναι φανερό η επίδραση της αριστοτελικής έννοιας της μεταφυσικής στη διαμόρφωση της δικής του αντίληψης και του ορισμού της μεταφυσικής, όπως προκύπτει από απόσπασμα κειμένου που παραθέτουμε. Οι μεταφυσικές ανησυχίες και η αέναη αναζήτηση του μυστηρίου της ζωής δεν εξαντλούνται σε θεωρητικό επίπεδο. Ο φιλοσοφικός στοχασμός γύρω από την ανθρώπινη μοίρα αποκρυσταλλώνεται σε ένα μεγάλο αριθμό ποιημάτων, τα οποία μαρτυρούν την εμπειρική σχέση του ποιητή με τα θεμελιώδη ζητήματα της ύπαρξης. Το εφήμερο της ζωής, η ματαιότητα των ανθρώπων, ο πόνος της απώλειας και η πρόδηλη αμηχανία και ο φόβος για τον επερχόμενο θάνατο, που προβάλλει ως η μόνη βεβαιότητα, οδηγούν τον ποιητή σε μία αγωνιώδη προσπάθεια ορισμού της ύπαρξής του.

Στη θεματική του θανάτου, αποτελούν αντικείμενο ιδιαίτερου προβληματισμού η σχέση σώματος και ψυχής και η μετά θάνατον κατάστασή τους. Θεωρούμε πως ο Hugo αντλεί στοιχεία της μεταφυσικής του στο σημείο αυτό από τον Πλάτωνα ο οποίος στην *Πολιτεία* θεωρεί πως η ψυχή νοείται σε συνάρτηση με το σώμα. Την ίδια σύζευξη διαπιστώνουμε και σε ποιήματα της συλλογής με εμφανή την μεταξύ τους σύνδεση.

Το θαυμαστό εν προκειμένω έγκειται στο ότι η σχέση των στοχασμών του Hugo με τις ιδέες περί σώματος και ψυχής του Πλάτωνα εκτείνεται προς την κατεύθυνση των ανάλογων οντολογικών θέσεων του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης. Αυτό σημαίνει ότι, όπως οι πατέρες της Εκκλησίας επιλέγουν «τα κάλλιστα των παρ' Έλλησι σοφών» προκειμένου να διαμορφώσουν την ορθόδοξη οντολογία τους, έτσι και ο Γάλλος ποιητής συνομιλεί με την πλατωνική φιλοσοφία και πιθανώς με τις σχετικές περί σώματος, ψυχής και θανάτου φιλοσοφικές αντιλήψεις του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης, όπως διατυπώνονται (κυρίως) στο σύγγραμμά του *Περί ψυχής και αναστάσεως*.

13. «**Οι Διαλογισμοί του Βίκτωρος Ουγκώ: το βιβλίο μιας ζωής**», *Νέα Εστία*, τεύχ. 1751 (Δεκέμβριος 2002), σ. 925-930.

Στον πρόλογο της ποιητικής συλλογής *Οι Διαλογισμοί* ο Βίκτωρ Ουγκώ θέτει ένα καίριο ζήτημα που αφορά τη σχέση ανάμεσα στο έργο τέχνης και την πραγματική ζωή. Ο ποιητής δηλώνει σε τόνο εξομολογητικό ότι τα 156 ποιήματα που απαρτίζουν τη συλλογή καλύπτουν 25 χρόνια της ζωής του και σκιαγραφούν την περιπέτεια της ανθρώπινης ύπαρξης από τη γέννηση ως το θάνατο.

Ανάλογο προβληματισμό διατυπώνει και ο Μπαχτίν στα κείμενά του καθώς αρνείται να διαχωρίσει την τέχνη από τη ζωή. Δεν μπορεί να υπάρξει τέχνη αποκομμένη από τη ζωή, υποστηρίζει και πριμοδοτεί τον μεταξύ τους διάλογο. Ωστόσο, για την πραγμάτωση αυτής της διαλογικής σχέσης θεωρείται απαραίτητη η ύπαρξη ενός ενεργού υποκειμένου, δηλαδή του αναγνώστη, ο οποίος έχει μερίδιο συμμετοχής στη δημιουργική διαδικασία και αποτελεί μαζί με το συγγραφέα ένα ενιαίο υποκείμενο. Η διευρυμένη αυτή μορφή διαλογικότητας, όπου εκτός από τον δημιουργό εμπλέκεται και ο αποδέκτης του καλλιτεχνικού αποτελέσματος αποδίδεται από τον Μπαχτίν με τον όρο «ανταποκρισιμότητα» που αναπαράγει το σχήμα εγώ – ο άλλος.

Η θεωρητική διατύπωση του Ρώσου φιλοσόφου αποτυπώνεται εναργέστατα στο στοχασμό του Ουγκώ, όπου διακρίνουμε αφ' ενός την υποχώρηση της εσωστρέφειας και, αφ' ετέρου, την προαγωγή της ετερότητας: («Η ζωή μου είναι η δική σας» «Πάρτε αυτό τον καθρέφτη [το βιβλίο] και κοιταχτείτε»).

Τέλος, με αφορμή το XXV ποίημα του πέμπτου βιβλίου της συλλογής προσεγγίσαμε αντιπροσωπευτικά ποιήματα και διαπιστώσαμε πως ο πόνος αναδεικνύεται σε δραματική συνιστώσα του έργου του· είναι πράγματι εμφανής η σύνδεση του πόνου με την καλλιτεχνική δημιουργία, καθώς η δημιουργία περνά από τον κόσμο του πραγματικού, της πραγματικής ζωής που συναρτάται άμεσα με την οδύνη.

14. « **Hippocrate – Bergson – Bakhtine : une rencontre dialogique** », υπό δημοσίευση στον Τόμο-αφιέρωμα *Le verbe et la scène*, εκδ. Champion.

Η πρόταση μελετητών του Bakhtine για τη διατήρηση μιας ανοιχτής προοπτικής διαλόγου με το ρώσο στοχαστή ανταποκρίνεται αναμφισβήτητα στη θεμελιώδη φιλοσοφική αρχή της διαλογικότητας. Υιοθετώντας την ως άνω προτροπή επιχειρήσαμε μία παράλληλη ανάγνωση έργων του Bakhtine και Bergson, θεωρώντας ότι τα κείμενα που προσφέρουν τη δυνατότητα μιας τέτοιας ανάγνωσης είναι αντίστοιχα η μελέτη για τον *Rabelais και το λαϊκό πολιτισμό στο Μεσαίωνα και την Αναγέννηση* και το δοκίμιο για το *Γέλιο*.

Διευρύνοντας το διαλογικό πλαίσιο, εντάξαμε στη συνομιλία μας και τις *Επιστολές* του Ιπποκράτη, τις οποίες εξέδωσε ο Yves Hersant με τον τίτλο *Το γέλιο και η τρέλα*. Οι επιστολές αυτές χαρακτηρίζονται στον πρόλογό του «ως πρόπλασμα μυθιστορήματος, ένα μικρό βιβλίο του γέλιου και της λήθης». Ο χαρακτηρισμός αυτός δεν ενισχύει απλώς τις θέσεις του Bakhtine για το μεγάλο ιστορικό βάθος του μυθιστορήματος· δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την τυπολογία του γέλιου με κοινό παρονομαστή την πληθωρική ευθυμία, την πρόκληση και την αμφισβήτηση. Το γεγονός αυτό φαίνεται να γεφυρώνει την Αρχαιότητα με τα χρόνια του Μεσαίωνα, όσον αφορά κάποια στοιχεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς όπως είναι το γέλιο και η σάτιρα.

Ο Bergson από την πλευρά του επεκτείνει τη γέφυρα ως τον 20ο αιώνα, χρησιμοποιώντας χαρακτηριστικά παραδείγματα από τον 17ο αιώνα, περνώντας από το θέατρο του Μολιέρου και καταλήγοντας στο ελαφρό θέατρο της εποχής του. Η μελέτη του Bergson προσλαμβάνει εξ αρχής κοινωνιολογικό χαρακτήρα: αντλεί τα θέματά του από την καθημερινότητα και λειτουργεί ανατρεπτικά.

Το γέλιο αποτελεί κεντρική κατηγορία στη μελέτη του Bakhtine για το καρναβάλι και τις λαϊκές γιορτές του Μεσαίωνα. Συνιστά έναν εναλλακτικό τρόπο θέασης του κόσμου, μία μορφή ελευθερίας που κατακτάται με την απαλλαγή από το φόβο της εξουσίας και των απαγορεύσεων. Ο Bakhtine στη μελέτη του για τον Rabelais αναφέρεται στον Ιπποκράτη και τις επιστολές που του απηύθυνε ο Δημόκριτος. Η αναφορά αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, αν λάβουμε υπόψη μας ότι οι ιπποκρατικές επιστολές αμφισβητούν χλευαστικά το κύρος, διεκδικώντας για τον πολίτη ένα χώρο ελευθερίας.

Ανεξάρτητα από κάθε προσπάθεια ανίχνευσης συγκλίσεων ή αποκλίσεων στο έργο των τριών στοχαστών, το ουσιώδες παραμένει η διαλογική τους συνάντηση και ο αμοιβαίος εμπλουτισμός του νοήματός τους.

15. **«Γαλλικός ρομαντισμός και Ελληνική Επανάσταση»**, *Η Καθημερινή* («Επτά Ημέρες»), 17 Μαρτίου 2002.

Το άρθρο αυτό (πλασιωμένο με φωτογραφικό υλικό) δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Επτά Ημέρες» της εφημερίδας *Η Καθημερινή* στο πλαίσιο αφιερώματος με τίτλο «Ο φιλελληνισμός στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία».

Θελήσαμε να σκιαγραφήσουμε τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής στη Γαλλία, οι οποίες επέτρεψαν την κατανόηση των αγώνων για ελευθερία και

καλλιέργησαν ένα πρόσφορο έδαφος για την υποδοχή και στήριξη της ελληνικής επανάστασης.

Αναφερθήκαμε στη γενικότερη συμβολή του τύπου και των λογοτεχνών με κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα στη διαμόρφωση ενός κλίματος αλληλεγγύης προς τους Έλληνες ως μια μορφή ανταπόδοσης για την πολιτισμική προσφορά τους στην Ευρώπη, η οποία εκφράστηκε με οικονομική βοήθεια αλλά και ενεργό συμμετοχή στον αγώνα.

Στο επίπεδο της λογοτεχνικής παραγωγής, οι ρομαντικοί συγγραφείς, εκφραστές επαναστατικών ιδεών και υπέρμαχοι της ελευθερίας, βλέπουν με συμπάθεια τον ελληνικό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα. Τα ποιήματά τους εμπνέονται από τα κατορθώματα και τη θυσία των Ελλήνων και συσπειρώνουν ένα μεγάλο μέρος του γαλλικού λαού γύρω από το ελληνικό ζήτημα.

Η δύναμη του λόγου (ποιητικού, πεζού, δημοσιογραφικού) αφύπνισε συνειδήσεις, προέτρεψε σε δράση και συνέβαλε στη δικαίωση των οραμάτων των επαναστατημένων Ελλήνων.

16. Η αναγέννηση του νοήματος. Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και η σύγχρονη πολιτισμική θεωρία, Αθήνα, Ίνδικτος, 2005, σελ. 157.

Ο ορισμός του πολιτισμού και η συνακόλουθη οριοθέτηση της σύγχρονης πολιτισμικής θεωρίας αποτέλεσε – και εξακολουθεί να αποτελεί – πρόβλημα εξαιρετικά σύνθετο και δισεπίλυτο. Ο ασυνήθιστα μεγάλος αριθμός των υπάρχοντων ορισμών του πολιτισμού υποδηλώνει με σαφήνεια το μέγεθος του συγκεκριμένου προβλήματος, η έκταση του οποίου διευρύνεται, εφόσον στις αναλύσεις των θεωρητικών του πολιτισμού προστεθούν οι ανάλογες πολιτισμικές αναφορές των κλασικών της κοινωνιολογίας. Υπό την έννοια αυτή, η ποικιλία των σχετικών θέσεων, απόψεων και θεωρήσεων καθιστά το πεδίο της πολιτισμικής έρευνας χώρο συνάντησης και συνομιλίας διαφορετικών και, ενίοτε, εκ διαμέτρου αντίθετων ρευμάτων σκέψης. Προς την κατεύθυνση αυτή η συνεισφορά της κοινωνικής οντολογίας του Μιχαήλ Μπαχτίν, με δεσπόζουσες κατηγορίες την πολυφωνία και τη διαλογικότητα, πρέπει να θεωρείται εξ ορισμού αναγκαία και ανεκτίμητη.

Η μελέτη με τίτλο *Η αναγέννηση του νοήματος* είναι προσανατολισμένη προς μία ιστορικοκοινωνική προοπτική. Ο προσανατολισμός αυτός οφείλεται κυρίως σε μία μάλλον παγιωμένη θέση η οποία θεωρεί ότι οι τέχνες και, γενικότερα, τα έργα του πολιτισμού δημιουργούνται πάντοτε στο πλαίσιο μιας κοινότητας ανθρώπων

και αποτυπώνουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο μορφές της ατομικής ή της συλλογικής ζωής.

Η προσφυγή στο έργο τριών κλασικών της κοινωνιολογίας (Durkheim, Simmel, Weber), των οποίων οι απόψεις για τον πολιτισμό αναφέρονται και εξετάζονται συνοπτικά στο πρώτο μέρος της μελέτης, επικυρώνει την ως άνω θέση, ότι δηλαδή η ιστορία και η κοινωνία τροφοδοτούν και εμπνέουν αδιαλείπτως την πολιτισμική δημιουργία. Επιπλέον, η προσφυγή στην κοινωνιολογία δείχνει καθαρά ότι η σύγχρονη πολιτισμική θεωρία και αρκετοί εκ των επιφανών εκπροσώπων της (Lukács, Goldmann, Williams) διαμορφώνουν τις πολιτισμικές κατηγορίες τους μέσω ενός συνεχούς διαλόγου με κοινωνιολογικού τύπου κατηγορίες.

Επίσης, στο πρώτο μέρος της μελέτης εξετάζεται η θέση της λογοτεχνίας μέσα στο ευρύ πεδίο της πολιτισμικής δημιουργίας και διερευνώνται τα αίτια που οδήγησαν την λογοτεχνική παραγωγή στην πρωτοκαθεδρία της σύνολης πολιτισμικής παραγωγής. Στο πλαίσιο αυτής της διερεύνησης μνημονεύονται και σχολιάζονται όχι μόνο οι σχετικές απόψεις κορυφαίων λογοτεχνών, όπως για παράδειγμα ο Βίκτωρ Ουγκώ, αλλά και οι σχετικές αναλύσεις των λεγόμενων εκπροσώπων του επιστημονικού πολιτισμού, όπως για παράδειγμα ο C.P. Snow.

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης η έρευνα εστιάζει την προσοχή της αποκλειστικά στο έργο του Μιχαήλ Μπαχτίν και τις κατηγορίες (κοινωνιολογικές, οντολογικές, γλωσσολογικές) που το διέπουν. Επιπροσθέτως, διερευνάται και αναδεικνύεται η συνεισφορά του Ρώσου στοχαστή στη σύγχρονη πολιτισμική θεωρία, ο εμπλουτισμός της οποίας με τις έννοιες της πολυφωνίας, της διαλογικότητας και του *μεγάλου χρόνου* θεωρείται δεδομένος και διευρύνει τα όρια της σύγχρονης πολιτισμικής ανάλυσης σε ποικίλες κατευθύνσεις.

Το έργο του Μπαχτίν εξετάζεται στο σύνολό του σχεδόν με συνοπτικές αναφορές, οι οποίες υπογραμμίζουν όχι μόνο την αδιαμφισβήτητη πρωτοτυπία του, το ιστορικό και κοινωνικό του βάθος, αλλά και την αδιαφιλονίκητη χρησιμότητά του ως ερευνητικού εργαλείου σε περιοχές του πολιτισμού όπως η λογοτεχνία, ο κινηματογράφος και η ζωγραφική. Οι σύντομες εφαρμογές της κοινωνικής οντολογίας του Μπαχτίν με βάση την αρχή της διαλογικότητας, που παρουσιάζονται στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, επιβεβαιώνουν την ως άνω θέση και προάγουν τη συνύπαρξη και τη συνομιλία θεωρίας και πράξης.

Η συνύπαρξη βεβαίως και η συνομιλία εκτείνεται και στα υποκείμενα της πολιτισμικής δημιουργίας, με αποτέλεσμα ο Λούκατς να διαλέγεται με τον Μπαχτίν καταλύοντας το «άβατο», δηλαδή την περιχαράκωση και τα στεγανά. Η ταυτότητα, με άλλα λόγια, ανοίγεται προς την ετερότητα, ώστε μέσω των διαφωνιών και των

αντιθέσεων να προκύψουν οι απαραίτητες για την προαγωγή του πολιτισμού συγκλίσεις και συμφωνίες.

Γενικά, η εργασία αυτή προσπαθεί να καταδείξει με την παράθεση στοιχείων από την πλούσια σχετική διεθνή βιβλιογραφία, αλλά και με προσωπικές σκέψεις και εφαρμογές ότι «το μεσότοιχον του φραγμού», που ορθώνεται συνήθως μεταξύ αντιμαχόμενων ιδεών, πολιτισμών, προσώπων ή κοινωνικών σχηματισμών, μπορεί – ως ένα βαθμό τουλάχιστον – να παραμερισθεί, αν όχι να διαλυθεί και «οι λάμπεις από το άβατο» να φωτίζουν την κοινή επικράτεια της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς.

B. ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ ΣΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

1. **«Ο Μεταφραστής Παπαδιαμάντης: Συγγραφέας μιας παράξενης πρωτοτυπίας»**, *Παπαδιαμαντικά Τετράδια* (Αφιέρωμα στον μεταφραστή Παπαδιαμάντη), εκδ. Δόμος, τ. 7 (Άνοιξη 2006), σσ. 64-71.

Αν ως εγχείρημα εκλαμβάνεται κάθε τολμηρή και δύσκολη επιχείρηση, τότε η φράση «ο μεταφραστής είναι συγγραφέας μιας παράξενης πρωτοτυπίας», που προέρχεται από τη μελέτη του Maurice Blanchot *Το εγχείρημα της μετάφρασης*, δίνει το μέτρο της τόλμης, των δυσκολιών και της πρωτοτυπίας του παπαδιαμαντικού μεταφραστικού εγχειρήματος. *Η κληρονομία* του Μωπασσάν, η δεύτερη εκτενέστερη νουβέλα του γάλλου λογοτέχνη, μεταφρασμένη με τρόπο θαυμαστό από τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, αποτελεί πλέον μεταφραστική κληρονομιά, όπου ο επαρκής σύγχρονος αναγνώστης διακρίνει ευχερώς και κατηγορίες, οι οποίες εκ των υστέρων εντάχθηκαν στο σώμα της μεταφραστικής θεωρίας, όπως για παράδειγμα η μεταφορά του πολιτισμικού φορτίου από τη γλώσσα-πηγή στη γλώσσα-στόχο.

Χωρίς να προδίδει ή να αποδυναμώνει το γαλλικό πρωτότυπο, ο Σκιαθίτης λογοτέχνης και μεταφραστής μετατρέπει την *Κληρονομία* σε μία «παράξενη πρωτοτυπία». Η μετατροπή αυτή οφείλεται πρωτίστως στον γλωσσικό πληθωρισμό του Παπαδιαμάντη, όχι μόνο όσον αφορά τη μητρική γλώσσα αλλά όσον αφορά και τη γλώσσα-πηγή. Ο Παπαδιαμάντης με απίστευτους μεταφραστικούς ελιγμούς επιτυγχάνει τη μεταφορά στην ελληνική όχι μόνο των ιδιωτισμών αλλά και των «γαλλισμών» του πρωτότυπου κειμένου. Η βαθιά γνώση των δομών της γαλλικής γλώσσας – το συμπέρασμα αυτό συνάγεται από την σύνολη θεώρηση των παπαδιαμαντικών μεταφρασμάτων εκ του γαλλικού – του επιτρέπει, ώστε να

προβάλλει τις αρετές του πρωτοτύπου, και να μεταφράζει μεταφέροντας ακέραιο το νόημα, διατηρώντας ταυτοχρόνως την αυτονομία και αυτοδυναμία του ελληνικού κειμένου.

Δεινός χειριστής της μητρικής γλώσσας αλλά και βαθύς γνώστης των λεπτών αποχρώσεων της γαλλικής ο Παπαδιαμάντης διατηρεί τη ζωντάνια του γαλλικού κειμένου, δημιουργώντας όμως και την ψευδαίσθηση ενός κειμένου που γράφτηκε εξ αρχής στα ελληνικά. Ειδικότερα, η θεατρικότητα και ο εορταστικός χαρακτήρας των κυριακάτικων σκηνών στο Σηκουάνα, όπως αναπαρίστανται στο έργο του Μωπασσάν, μεταφέρονται με εξαιρετική επιτυχία στο μετάφρασμα είτε ως συνδυασμός χρωμάτων είτε ως αρμονικό σύνολο ήχων και εικόνων είτε ως παρουσία προσώπων μέσα και δίπλα στο υδάτινο στοιχείο.

Ο Παπαδιαμάντης είναι γοητευτικός και στις πάσης φύσεως περιγραφές, χωρίς όμως να εξωραΐζει το αρχικό κείμενο. Ο τρόπος που μεταφράζει μεταδίδει τα συναισθήματα, το δυναμισμό και την ένταση των σκηνών, διατηρώντας στο ακέραιο την ψυχολογική διάσταση των προσώπων που περιγράφονται. Επιπλέον, όπου αυτό είναι αναγκαίο και δυνατόν, αποδίδει τα κύρια γαλλικά ονόματα με ελληνική ταυτότητα. Υποδειγματική, εξάλλου, είναι και η συνέπεια του Έλληνα μεταφραστή, όσον αφορά την απόδοση των ενδυματολογικών λεπτομερειών, αλλά και τη μεταφορά εξειδικευμένων λέξεων νομικού και συμβολαιογραφικού τύπου.

«Το αίσθημα είναι ανώτερον της θεωρίας», ισχυρίζεται ο λογοτέχνης Παπαδιαμάντης στο πασχαλινό διήγημα «Στην Αγι-Αναστασία». Ωστόσο, ο μεταφραστής Παπαδιαμάντης, ευρισκόμενος στην επικράτεια των στοχαστικών μεταφραστικών προσαρμογών, αποκλίνει ελαφρώς από τη θέση του λογοτέχνη. Ισορροπεί επιτυχώς ανάμεσα στο αίσθημα και στη θεωρία, κινούμενος με μία σχετική ελευθερία στο πλαίσιο της μεταφραστικής ηθικής. Υπό την έννοια αυτή παραμένει πιστός και στο αίσθημα και στη θεωρία, δηλαδή συνεπής και στον κειμενικό ιστό και στο κοινό του.

2. **«Κενωτική Παράδοση και Σώμα στον Μ. Μπαχτίν»**, στο Μάριος Α. Πουρκός (επιμ.), *Ενσώματος Νους, Πλαισιοθετημένη Γνώση και Εκπαίδευση: Προσεγγίζοντας την Ποιητική και τον Πολιτισμό του Σκεπτόμενου Σώματος*, Αθήνα, Gutenberg, 2008, (25^ο κεφ., «Σώμα και Θρησκεία», σσ. 695-703).

Η προσήλωση του Μιχαήλ Μπαχτίν στη ρωσική ορθόδοξη παράδοση θεωρείται δεδομένη από τη σύγχρονη έρευνα και τη συνακόλουθη σχετική βιβλιογραφία. Βιβλία και μελέτες, όπως για παράδειγμα *Christianity in Bakhtin. God*

and the Exiled Author (Ruth Coates, 1998), "Carnival and Incarnation: Bakhtin and Orthodox Theology" (Charles Lock, 1991), δίνουν το μέτρο της συνάφειας όχι μόνο του βίου αλλά και του έργου του Ρώσου φιλοσόφου με αυτή τη συγκεκριμένη παράδοση.

Η σχέση του Μπαχτίν με τη ρωσική Ορθοδοξία, την οποία θεωρούσε ως χώρο υπέρτατης σπουδαιότητας, ευνόησε, όπως είναι φυσικό, την παρουσία στο έργο του θεολογικών κατηγοριών, όπως η ενσάρκωση, η κένωση, η ελευθερία του προσώπου. Υπό την έννοια αυτή, ο λόγος που γίνεται σάρκα μεταφέρεται τρόπον τινά στην περιοχή της μπαχτινικής γλωσσολογίας, όπου προβάλλεται η υλικότητα του γλωσσικού σημείου. Αναλόγως μεταφέρεται στην περιοχή του πολυφωνικού μυθιστορήματος και η κατηγορία της ελεύθερης βουλήσεως του ανθρώπου. Με άλλα λόγια όπως ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο ανεξάρτητο, φορέα ηθικής ελευθερίας, έτσι και ο λογοτέχνης ενός πολυφωνικού έργου δημιουργεί ελεύθερους χαρακτήρες «ικανούς να στέκονται δίπλα στον δημιουργό τους, διαφωνώντας με αυτόν και, ενίοτε, επαναστατώντας εναντίον του».

Όσον αφορά τη θεολογική κατηγορία της κενώσεως, της οποίας η ανεπανάληπτη διατύπωση για τον Ιησού Χριστό («εαυτόν εκένωσε, μορφήν δούλου λαβών»), συναντάται στην προς Φιλιππησίους επιστολή του Αποστόλου Παύλου (Β', 7), καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στην κοινωνιολογική ποιητική του Μπαχτίν. Όπως ο Θεάνθρωπος απεκδύεται τη θείκη του δόξα και θυσιάζεται για τις αμαρτίες των ανθρώπων, έτσι και ο συγγραφέας της πολυφωνικής λογοτεχνίας κατέρχεται από τον συγγραφικό θρόνο, αποποιούμενος την εξ αυτού απορρέουσα εξουσία και περιορίζοντας την επιρροή του έναντι των λογοτεχνικών χαρακτήρων.

Εξίσου σημαντική θέση στις θεολογικές κατηγορίες του Μπαχτίν κατέχει και η αξία του ανθρωπίνου σώματος το οποίο, ως γνωστόν, ο όντως Χριστιανισμός δεν το απαξιώνει, γιατί πιστεύει στην Ανάσταση. Γι' αυτό η χριστιανική φιλοσοφία του Μπαχτίν βρίσκεται στους αντίποδες των νεοπλατωνικών κατηγοριών που δεσπόζουν στη φιλοσοφία του Ωριγένη. Κατά τον Ρώσο φιλόσοφο και θεωρητικό του πολιτισμού «η ένωση των Χριστιανών με τον Χριστό δεν έχει μόνο πνευματική αλλά, επίσης, μία ουσιαστική σωματική διάσταση». Με βάση την ίδια λογική οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες δεν αποτελούν αποκλειστικά νοερά όντα ή αποκηήματα της φαντασίας του συγγραφέα αλλά και οιονεί υπάρξεις με σάρκα και οστά, αφού, όπως θα έλεγε ο Παπαδιαμάντης, «ταύτα όλα βασίζονται επί της πραγματικότητας».

3. «**Η ἔτων τοιούτων παθημάτων κάθαρσις μέσα από την μπαχτινική ανάγνωση της σοφοκλείας τραγωδίας**» στο Μάριος Πουρκός (επιμ.) *Προοπτικές και Όρια της Διαλογικότητας στον Μιχαήλ Μπαχτίν: Εφαρμογές στην Ψυχολογία, την Εκπαίδευση, την Τέχνη και τον Πολιτισμό*, τ. 1, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2008. (Κεφ. 10 στο δίτομο συλλογικό βιβλίο που περιλαμβάνει εργασίες οι οποίες στην πλειονότητά τους σχετίζονται με το Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο που διοργανώθηκε από 25 έως 27 Μαΐου 2007 στο Πανεπιστήμιο Κρήτης για τον Μιχαήλ Μπαχτίν).

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται μία μπαχτινική ανάγνωση των τραγωδιών του Σοφοκλή. Η ανακοίνωση αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο των γενικότερων προσπαθειών μερίδας της επιστημονικής κοινότητας, ώστε να μελετηθούν περιοχές της σκέψης και του έργου του Μπαχτίν που έχουν μείνει αδιερεύνητες ή δεν έχουν αναλυθεί επαρκώς. Για την, κατά το δυνατόν, αποτελεσματικότερη προσέγγιση της σχέσης που διακρίνεται στο έργο των δύο δημιουργών επιστρατεύεται η διαλογικότητα, που συνιστά κυρίαρχη φιλοσοφική κατηγορία στον στοχασμό του Μιχαήλ Μπαχτίν. Υπό το πρίσμα και το φως της διαλογικότητας, διερευνώνται ζητήματα όπως η «αμφιλογία» που χαρακτηρίζει τα γνωστά ζεύγη της σοφοκλείας τραγωδίας: ο Κρέων και η Αντιγόνη ή ο Αγαμέμνων και ο Αίας. Ως γνωστόν, στη διαλογικότητα συνυπάρχουν μεταξύ άλλων η θέση και η αντίθεση, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένταση και, ενίοτε, σύγκρουση των διαλεγόμενων.

Όπως στο πλήρωμα της Εκκλησίας συνυπάρχουν οι ενάρτεοι με τους αμαρτωλούς, ενώ στα Ευαγγέλια και στις πράξεις των Αποστόλων υπάρχουν οι λεγόμενες «κλασικές χριστιανικές διαλογικές αντιπαραθέσεις» (ο πιστός με τον άπιστο, ο ζητιάνος με τον πλούσιο, ο Τελώνης με τον Φαρισαίο) έτσι και στην περίπτωση των τραγωδιών του Σοφοκλή: ο τραγικός κόσμος του δεν δομείται πάνω σε παγιωμένες – άρα μονολογικές – αξίες και σταθερές. Είναι ένας κόσμος διφορούμενος, δισχιδής, όπου η μοίρα του ήρωα ακροβατεί ανάμεσα στο καλό και το κακό, ενώ μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων προσώπων συνήθως «χάσμα μέγα εστήρικται».

Επίσης, η έννοια του ανολοκλήρωτου και της μονίμως ανοικτής προοπτικής που αποτελούν βασικό γνώρισμα στο έργο του Μπαχτίν, διακρίνεται και στις τραγωδίες του Σοφοκλή, καθώς η έκβαση του μύθου παραμένει σε διαρκή εκκρεμότητα, αφήνοντας το θεατή σε συνεχή διλήμματα και, συνήθως, αναπάντητα ερωτήματα. Στον *Οιδίποδα επί Κολωνώ*, για παράδειγμα, ενώ ο ήρωας

οδηγείται στην κάθαρση, δεν δίδεται σαφής απάντηση, όσον αφορά την ενοχή ή την αθώωση του Οιδίποδα.

Ο ανολοκλήρωτος χαρακτήρας της τραγωδίας *Οιδίπους επί Κολωνών* μπορεί ενδεχομένως να συνδεθεί και με την ηθελημένη στάση του Μπαχτίν να αφήσει τα τελευταία έργα του ανολοκλήρωτα. Προφανώς, όπως εικάζει ο Γιάννης Κιουρτσάκης, «για να κρατήσει ανοιχτό το δρόμο σε κάθε μελλοντική διαλογική τους επεξεργασία». Ως γνωστόν στην επικράτεια της κοινωνικής οντολογίας του Μπαχτίν τα νοήματα δεν γίνεται να παραμένουν σταθερά και ολοκληρωμένα εις το διηνεκές. Μέσω του διαλόγου και στο πλαίσιο του μεγάλου χρόνου μετεξελίσσονται και αναγεννώνται διαρκώς.

Στην ανακοίνωση αυτή εξετάζεται ακροθιγώς και το ενδεχόμενο της ταύτισης του Μπαχτίν με ορισμένους εκ των ηρώων της σοφόκλειας τραγωδίας. Το ζήτημα όμως αυτό διερευνάται αναλυτικότερα στην εργασία μας υπό τον τίτλο «Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και οι τραγωδίες του Σοφοκλή» (*Πλανόδιον*, τ. 46).

4. «Ο Μιχαήλ Μπαχτίν και οι τραγωδίες του Σοφοκλή», *Πλανόδιον*, τ. 46 (Ιούνιος 2009), σσ. 394-398.

Η αρχαιογνωσία του Μιχαήλ Μπαχτίν αποτελεί μία μάλλον κοινότοπη διαπίστωση. Το συμπέρασμα αυτό συνάγεται κατ' αρχάς από το γεγονός ότι ο Ρώσος φιλόσοφος και θεωρητικός του πολιτισμού, αναζητώντας τις απαρχές του πολυφωνικού μυθιστορήματος, οδηγείται στους σωματικούς διαλόγους και στη «μενίπεια σάτιρα» του 3^{ου} π.Χ. αιώνα. Υπάρχει, ωστόσο, και ένα επιπλέον γεγονός που ενισχύει την άποψη αυτή. Ο Μπαχτίν και ο αδελφός του Νικολάι μελετούσαν την ελληνική γλώσσα και σπούδαζαν την Αρχαία Ελλάδα, προσπαθώντας να επιτύχουν μία «δραστική αφομοίωση εκείνων των ουσιαστικών στοιχείων που συνθέσαν τον ελληνικό πολιτισμό». Εξάλλου, στον Μπαχτίν οφείλεται και η διαπίστωση πως «η αρχαιότητα από μόνη της δεν γνώριζε την αρχαιότητα που εμείς γνωρίζουμε σήμερα». Αυτό σημαίνει ότι στο πλαίσιο ή στην πορεία του μεγάλου χρόνου τα έργα του πολιτισμού εμπλουτίζονται με πρόσθετες ανακαλύψεις και νέες σημαντικές αξίες.

Στη μελέτη μας αυτή ανιχνεύονται όχι μόνο η αγάπη του Μπαχτίν για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό αλλά και η προσήλωσή του στον Σοφοκλή, ο οποίος, καθώς φαίνεται, «ήταν κοντινότερα στην καρδιά του». Η οικείωση αυτή ερμηνεύεται ως ένα βαθμό με κριτήρια βιογραφικού τύπου. Τα ζητήματα της ασθένειας και της εξορίας για παράδειγμα, διακρίνονται ευχερώς στη ζωή του Ρώσου φιλοσόφου αφ' ενός και στο έργο του αρχαίου Έλληνα τραγικού αφ' ετέρου. Υπό την έννοια αυτή τα παθήματα και οι ταλαιπωρίες του Μπαχτίν κατά

την σταλινική περίοδο ευνοούν την ταύτισή του με τα ανάλογα παθήματα και τις ταλαιπωρίες του σοφόκλειου Φιλοκτήτη.

Η ταύτιση του Ρώσου στοχαστή και θεωρητικού επεκτείνεται και σε άλλους χαρακτήρες των τραγωδιών του Σοφοκλή. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν ο Οιδίπους Τύραννος και η Αντιγόνη: ο πρώτος, εξαιτίας ανάλογων συνθηκών ύπαρξης, όπως η σωματική μειονεξία και η εξορία· η δεύτερη, εξαιτίας της αδυναμίας της έναντι της εξουσίας, η οποία, παραταύτα, δεν την εμποδίζει να αντιταχθεί στον κυρίαρχο λόγο και στη βία που απορρέουν από αυτήν. Εξίσου πιθανή μπορεί να θεωρηθεί και η ταύτιση του Μπαχτίν με τον Αίαντα του Σοφοκλή, ο οποίος επίσης δεν υποτάσσεται στην εξουσία των Ατρείδων προτιμώντας ένα τραγικό και – υπό προϋποθέσεις – αξιοπρεπές τέλος.

Με άλλα λόγια, οι τραγικές συνθήκες ύπαρξης του Ρώσου στοχαστή κατά τη διάρκεια του σταλινισμού ευνοούν μία μορφή ακούσιας μίμησης των «φοβερών και ελεεινών» τα οποία, κατά τον Αριστοτέλη, διαπερνούν την τραγωδία γενικώς και την σοφόκλεια τραγωδία, ειδικότερα.

5. « L'interaction des genres : de la satire ménippée au drame naturaliste » dans *Roman et théâtre : Une rencontre intergénérationnelle dans la littérature française*, Paris, Éditions Classiques Garnier, Rencontres 10, 2010, pp. 229-235. (Actes du colloque international organisé du 21 au 24 mai 2008 par la Section de Littérature du Département de Langue et de Littérature Françaises de l'Université Aristote de Thessalonique).

Στο πλαίσιο της διαλογικότητας με την ευρεία έννοια που προσδίδει στον όρο ο Μιχαήλ Μπαχτίν, μπορούν να συναντηθούν και να συνομιλήσουν διαφορετικά λογοτεχνικά είδη. Στο μνημειώδες έργο του για τον Ντοστογιέφσκι, ο Ρώσος θεωρητικός μελετά το «είδος» (« genre ») όχι ως μία στατική μορφή με παγιωμένους κανόνες, αλλά ως ζωντανό οργανισμό ικανό να εξελίσσεται συνεχώς, διατηρώντας, ωστόσο, τη μνήμη του παρελθόντος και έχοντας συνάφεια με το παρόν.

Τα είδη σε συγκεκριμένες εποχές αλληλοπεριχωρούνται και αλληλοσυμπληρώνονται. Η μενίπεια σάτιρα (3^{ος} π.Χ. αιώνας) αποτελεί ιστορικά το πρώτο παράδειγμα ανάμειξης των ειδών όπου συνυπάρχουν η παρωδία με το φανταστικό και με ορισμένα στοιχεία κοινωνικής ουτοπίας.

Σύμφωνα πάντα με τον Μπαχτίν, το μυθιστόρημα, λόγω της έλλειψης σταθερών κανόνων και της ιδιότητάς του να μεταβάλλεται διαρκώς, δεν μπορεί να

συνυπάρξει αρμονικά με τα άλλα είδη και να αποδεχτεί το συμβατικό τους λόγο. Επομένως στη χρονική περίοδο όπου το μυθιστόρημα κυριαρχεί, τα υπόλοιπα είδη μυθιστορηκοποιούνται και οικειοποιούνται χαρακτηριστικά του μυθιστορήματος: απελευθερώνονται, αποκτούν πλαστικότητα και, κυρίως, γίνονται πολυφωνικά.

Το νατουραλιστικό θέατρο αποτελεί για τον Μπαχτίν ενδεικτικό παράδειγμα «προσβολής» από το μυθιστόρημα. Από την πλευρά μας επιλέξαμε το ανατρεπτικό για την εποχή του έργο του Henry Becque *Les Corbeaux* και μελετήσαμε τις μορφολογικές μετατροπές και τον ειδολογικό μετασχηματισμό κάτω από την επίδραση του κυρίαρχου μυθιστορηματικού είδους στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στη Γαλλία.

Η απουσία των κλασικών θεατρικών κανόνων στο έργο σόκαρε το πλατύ κοινό, ενώ οι ειδικοί και οι λάτρεις του θεάτρου είδαν στο πρόσωπο του Henry Becque έναν ανανεωτή ο οποίος απελευθέρωσε το θέατρο από τις κοινωνικές και ηθικές συμβάσεις και, ταυτόχρονα, το απάλλαξε από τις συμβάσεις που απαιτεί το συγκεκριμένο είδος. Στο *Les Corbeaux* οι εκτενείς μονόλογοι αποτελούν αυτόνομα μικρογραφήματα και η αφηγηματική δομή των μακροσκελών διαλόγων προσιδιάζει στο μυθιστόρημα. Τα εξωθεατρικά δρώμενα μεταφέρονται επί σκηνής μέσω επιστολών, σημειώσεων, συναλλαγματικών, δηλαδή ενός μη-λογοτεχνικού λόγου που λειτουργεί σε διαφορετικά γλωσσικά επίπεδα.

Προς την κατεύθυνση της μυθιστορικοποίησης συμβάλλει και η παρουσία προσώπων τα οποία προέρχονται από ετερόκλητες κοινωνικές τάξεις και εκφράζονται στο προσωπικό τους λεκτικό ιδίωμα. Έτσι, η αρχή της πολυφωνίας και της ετερογλωσσίας, χαρακτηριστική μυθιστορηματική κατηγορία, διεισδύει στο δράμα και ανανεώνει τη θεατρική γλώσσα.

6. « La maladie sacrée » de Démocrite à travers les *Lettres d'Hippocrate : de la philosophie à une philosophie superlative* ». Εισήγηση σε Διεθνές Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στο Université Jean Moulin 3 – Lyon από 28-30 Απριλίου 2009, με θέμα: *Dire le désordre* (υπό έκδοση, στις εκδόσεις Classiques Garnier, 2012).

Ένα από τα διαχρονικά ερωτήματα που απασχόλησαν τη φιλοσοφική σκέψη και σχετίζεται με την ύπαρξη είναι η αναζήτηση των ορίων ανάμεσα στην τρέλα και τη σοφία. Ποιος είναι ο τρελός και πώς από το «χάος», εσωτερικό ή κοσμικό, καταλήγουμε στη φρόνηση και την πνευματική δημιουργία;

Ανατρέχοντας στην αρχαιότητα αναζητήσαμε απαντήσεις στο έργο του Ιπποκράτη *Το γέλιο και η τρέλα*, που αποτελεί σύμφωνα με τον Μπαχτίν το πρώτο επιστολικό μυθιστόρημα στην Ευρώπη. Πρόκειται για μία σειρά επιστολών του Ιπποκράτη *Lettres* (εκδ. Littré) που απευθύνονται στον Δημόκριτο και σε άλλους συγχρόνους του, ή είναι γραμμένες από τον Δημόκριτο (αυτόν τον τρελό-σοφό) των Αβδηρών με αποδέκτη τον Ιπποκράτη.

Το σαρκαστικό και ασταμάτητο γέλιο του Δημόκριτου ανησυχεί τους Αβδηρίτες, γιατί το θεωρούν σημάδι τρέλας. Ο γερο-σοφός, απομονωμένος από τους συμπολίτες του, γράφει ένα έργο «περί τρέλας» και διακόπτει τη συγγραφή του μόνο για να τεμαχίσει ζώα, αναζητώντας στα εντόσθιά τους την μαύρη χολή που οδηγεί στην παραφροσύνη, όταν πλεονάζει. Οι Αβδηρίτες κρίνουν πως ο Δημόκριτος ασθενεί και καλούν επείγοντως τον Ιπποκράτη να έρθει από την Κω, για να τον θεραπεύσει με τον ελλέβορά του.

Όμως ο Ιπποκράτης έχει εγκαίρως κατανοήσει ότι ο υποτιθέμενος τρελός είναι ο «πιο σοφός των σοφών». Στην πρώτη τους συνάντηση βλέπει τον Δημόκριτο να γράφει το «Λόγο του περί τρέλας» σε μία κατάσταση ιερής «μανίας», επηρεασμένος από το δοκίμιο του Ιπποκράτη η «ιερά νόσος». Ο Ιπποκράτης στο γράμμα του προς τον Διόνυσο επιβεβαιώνει την πρόγνωση του: δεν πρόκειται για νόσο αλλά για «αμετρία σοφίας» («*excès de science*») και αυτός που έχει ανάγκη ίασεως δεν είναι ο Δημόκριτος αλλά η Πόλη που νοσεί, ανίκανη να κρίνει ποιός είναι πραγματικά άρρωστος.

Ο φιλέρημος Δημόκριτος «επιλήσμων των πάντων και του εαυτού του» έχει περάσει, σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, από τη φιλοσοφία στην υπερφιλοσοφία. Η υποτιθέμενη τρέλα του Δημόκριτου έχει οργανώσει ένα φιλοσοφικό σύστημα που εδράζεται στο πρόβλημα της σύνδεσης της «τρέλας» με την ανώτερη πνευματική δημιουργία.

Ο Μπαχτίν στο βιβλίο του για τον *Rabelais* επισημαίνει την τεράστια επίδραση που άσκησε το *Μυθιστόρημα* του Ιπποκράτη, δηλαδή οι *Επιστολές*, στον *Rabelais* και θεωρεί ότι το *Tiers-Livre* και ειδικότερα το 37^ο κεφάλαιο με τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Πώς ο Πανταγκρουέλ πείθει τον Πανούργο να συμβουλευτεί έναν τρελό» αποτελεί διακείμενο των *Επιστολών*.

Τέλος, οι *Επιστολές* συγκλίνουν με τον *Φαίδρο* του Πλάτωνα και το XXX πρόβλημα του Αριστοτέλη που σχετίζονται με τη μελαγχολία των ιδιοφυιών ανθρώπων στους οποίους υπεραφθονεί η μαύρη χολή. Μεταξύ αυτών κυριαρχούν οι μεγάλοι δημιουργοί, οι φιλόσοφοι, οι καλλιτέχνες και κυρίως οι ποιητές. «*La folie*» (έκ-στασις ή μανία) με όποιον τρόπο και αν εκληφθεί, ως ιατρικός όρος, ή ως ψυχολογική έννοια, ως σύμπτωμα της μελαγχολίας ή ως ιερά νόσος συναρτάται

φιλοσοφικά με τη δημιουργία ή καλύτερα με τη δυνατότητα δημιουργίας. Είναι μία τάση του ανθρώπου να γίνει Άλλος· και για να γίνει «άλλος» πρέπει να «χάσει την ανάμνηση του εαυτού του».

7. «Επανάσταση του '21 και φιλελληνισμός: μία συνδυασμένη εκδοχή της 'ευέλπιδος απερισκεψίας'», *Δίοδος*, περίοδος Α', τ. 2 (Ιούλιος 2010), σσ. 149-157.

Πρόκειται για λόγο πανηγυρικό (με ανάθεση από την Πρυτανεία του Α.Π.Θ.), ο οποίος εκφωνήθηκε στην Αίθουσα Τελετών στις 25 Μαρτίου 2010.

Στόχος πρωταρχικός της ομιλίας αυτής ήταν να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι στην ιστορική περιπέτεια της διαχρονίας του ελληνισμού η «εύελπιδος απερισκεψία» (δεσπύζουσα κατηγορία της ιστοριογραφίας του Θουκυδίδη) αποτελεί τη σημαίνουσα δομή. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν χαρακτηριστικά παραδείγματα από τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και την Επανάσταση του 1821. Χρησιμοποιήθηκαν επίσης ανάλογα παραδείγματα από το κίνημα του Φιλελληνισμού, ώστε να δικαιολογηθεί το θέμα της ομιλίας περί «συνδυασμένης εκδοχής της ευέλπιδος απερισκεψίας».

Ειδικότερα αναφέρθηκαν τα παραδείγματα αυτοθυσίας του Γρηγορίου Δικαίου ή Παπαφλέσσα στο Μανιάκι, των αγωνιστών του Μακρυγιάννη στους Μύλους του Ναυπλίου, και η κενωτικού τύπου προσφορά στον Αγώνα του Σερραίου Φιλικού και φλογερού πατριώτη Εμμανουήλ Παπά. Φυσικά υπογραμμίστηκε ιδιαίτερος ο αγώνας των «Ελευθέρων Πολιορκημένων» του Μεσολογγίου, καθώς επίσης και η θυσία «των λαμπρών παλληκαριών στον Ψαράν την ολόμαυρη ράχη». Όσον αφορά τους Ευρωπαίους Φιλέλληνες, εμφατική ήταν η παρουσίαση της θυσίας του Λόρδου Βύρωνα και του Ελβετού Ιωάννη Ιάκωβου Μάγερ στο Μεσολόγγι, του Ιταλού Σανταρόζα στη Σφακτηρία και του Κάρολου Νόρμαν στη μάχη του Πέτα.

Επειδή όμως ο Φιλελληνισμός ήταν ένα πολυσύνθετο φαινόμενο με ποικίλες εκφάνσεις, κατά τη διάρκεια της ομιλίας έγινε ειδική αναφορά και στις καλλιτεχνικές, λογοτεχνικές και δημοσιογραφικές εκφάνσεις του Κινήματος των Ευρωπαίων Φιλελλήνων. Στο πλαίσιο αυτής της συγκεκριμένης αναφοράς παρουσιάσθηκαν το *Υπόμνημα περί Ελλάδος* του Σατωβριάνδου, καθώς επίσης και η μαχητική αρθρογραφία στις εφημερίδες του Βίκτορος Ουγκώ και του Μπενζαμέν Κονστάν. Τονίσθηκε επίσης ιδιαίτερα η συμβολή του σχετικού ποιητικού λόγου του Ουγκώ, του Βινύ, του Λαμαρτίνου, του Μπάυρον, του Σέλει και του Πούσκιν.

Τέλος, επισημάνθηκε και η συμβολή της ζωγραφικής του Ντελακρουά και του Ντυπερέ, η οποία με την απaráμιλλη εκφραστική της δύναμη ενέπνευσε και ενδυνάμωσε το αγωνιστικό φρόνημα όχι μόνο των Ελλήνων αλλά και των Ευρωπαίων.

8. «Οι μεταφράσεις εκ του γαλλικού και η επίδρασή τους στη διηγηματογραφία του Παπαδιαμάντη». Εισήγηση στο Γ' Διεθνές Συνέδριο για τον Αλ. Παπαδιαμάντη, Β' κύκλος, Αθήνα (7-8 Οκτωβρίου 2011), Μέγαρο Μουσικής (υπό δημοσίευση στα πρακτικά του Συνεδρίου).

Ένα από τα καίρια ερωτήματα που θέτει η μελέτη των παπαδιαμαντικών μεταφράσεων είναι η διερεύνηση των σχέσεων ανάμεσα στη διηγηματογραφία του Σκιαθίτη συγγραφέα και το μεταφραστικό του έργο. Το ζήτημα των επιδράσεων που δέχτηκε ο Παπαδιαμάντης από την ευρωπαϊκή λογοτεχνία στη διαμόρφωση του δικού του λογοτεχνικού σύμπαντος ανοίγει ένα ευρύ πεδίο έρευνας.

Η ενδελεχής μελέτη των μεταφράσεων εκ του γαλλικού της περιόδου 1886-1890 στην εφημερίδα *Εφημερίς* οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο Παπαδιαμάντης δέχτηκε τις ξένες επιδράσεις, αξιοποίησε τις λανθάνουσες δυνάμεις του γαλλικού κειμένου και αφομοίωσε λογοτεχνικούς τύπους και εικόνες, τις οποίες ανιχνεύουμε μετασχηματισμένες στη διηγηματογραφία του. Ιδιαίτερα, στο γλωσσικό επίπεδο, όπου «η γλώσσα του διηγηματογράφου δεν απέχει πολύ από τη γλώσσα του μεταφραστή», ανακαλύπτουμε στις μεταφράσεις χαρακτηριστικές παπαδιαμαντικές εκφράσεις, λαϊκά ιδιώματα, λέξεις-σημαντήρες, που αποδεικνύουν την ενότητα της γλώσσας και του ύφους.

Οι αναπόφευκτες συγκρίσεις που απορρέουν από την αντιβολή των κειμένων δεν θα πρέπει να εξεταστούν με όρους ποιοτικής ισοτιμίας, αλλά ως προϊόν διαλογικής σχέσης και αμοιβαίου εμπλουτισμού. Κάτω από το πρίσμα της αλληλοτροφοδότησης κατανοούμε πώς ο Παπαδιαμάντης καθιστά εμφανέστερες τις αρετές του πρωτοτύπου και, ταυτόχρονα, μετέχει ο ίδιος δημιουργικά στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής συνομιλίας.

Πρόκειται λοιπόν, για μια υπεύθυνη στάση μπροστά στο ξένο κείμενο, το οποίο «τελετουργικά» ενσωματώνει στο δικό του κείμενο με σύμμαχο τη δύναμη της λέξης.

9. «Οι μεταφραστικοί τρόποι του Παπαδιαμάντη: το αίσθημα ανώτερον της θεωρίας» Ομιλία στο πλαίσιο της εκδήλωσης που διοργάνωσε η «ΤΕΧΝΗ» για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη με θέμα: «Αφθίτος μνήμη μετ’ εγκωμίων: εκατό χρόνια από την κοίμηση του Παπαδιαμάντη» (29 Νοεμβρίου 2011). (Αμφιθέατρο Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης). (Υπό δημοσίευση στο περιοδικό *Ακτή*, Κύπρος, 2012).

Η προτεραιότητα του αισθήματος έναντι της θεωρίας αποτελεί στο έργο του Παπαδιαμάντη – λογοτεχνικό και μεταφραστικό – δεσπόζουσα κατηγορία όχι μόνο θεολογική αλλά και αισθητική. Η προτεραιότητα αυτή, βεβαίως, δεν υποβαθμίζει ούτε – πολύ περισσότερο – καταργεί τη θεωρία. Υπενθυμίζει απλώς μία μεγάλη αλήθεια, ότι, δηλαδή, «η γνώση χωρίς καρδιά έχει ένα μόνιμο γνώρισμα: δεν βλέπει μπροστά της».

Το ενδιαφέρον της διάλεξης αυτής εστιάζεται σε γενικές γραμμές στην ανάδειξη εκ μέρους του Παπαδιαμάντη των αρετών από τα γαλλικά λογοτεχνικά κείμενα που μετέφρασε κατά την περίοδο 1886-1890, χωρίς κατ’ ανάγκην να προσηλώνεται σε παγιωμένους μεταφραστικούς τρόπους. Στις περιπτώσεις, λόγω χάριν, όπου ο συγγραφέας του πρωτοτύπου αποστασιοποιείται από τους ήρωές του και αρκείται σε μια ουδέτερη αποτύπωση των γεγονότων, ο Παπαδιαμάντης μετέχει στα «πάθια και τους καύμους» των ηρώων.

Η ιδιαίτερη αναφορά στη μετάφραση του διηγήματος του François Coppée *Αριέττα* σε αυτό κυρίως αποσκοπεί: να δείξει τη συμπάθεια του μεταφραστή η οποία εκδηλώνεται ποικιλοτρόπως σε δύο από τους βασικότερους χαρακτήρες του έργου, δηλαδή τη «θεία Ρενούφαινα» και το «πάσχον παιδίον», δηλαδή την Αριέττα. Η μέθεξη και η συμπάθεια προς τους λογοτεχνικούς ήρωες στο επίπεδο των μεταφραστικών δομών επιτυγχάνεται όχι τόσο με κομψές διατυπώσεις όπως «η εύσαρκος πρεσβύτες», για παράδειγμα, στη θέση της έκφρασης του πρωτοτύπου «η χοντρή γριά» – αλλά κυρίως με το σεβασμό και την αγαθή προαίρεση του μεταφραστή. Αυτό σημαίνει μεταξύ άλλων ότι η διαδικασία της μετάφρασης είναι πρωτίστως ζήτημα οντολογικό.

Αναλόγως λειτουργεί ο σκιαθίτης λογοτέχνης και μεταφραστής και στην περίπτωση του μυθιστορήματος του Georges Claretie *Η έρημος οικία*, όπου επεμβαίνει διορθωτικά, αρνούμενος τη μονομέρεια στην αγάπη και τη μονόπλευρη αφοσίωση της γυναίκας, προβάλλοντας την αμοιβαιότητα και το «συμφιλειν» του Σοφοκλή. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε με βάση τα προεκτεθέντα είναι ότι ο Παπαδιαμάντης έγινε λογοτέχνης και μεταφραστής πρωτίστως «δια φιλανθρωπίαν».

10. «**Οι μεταφράσεις του Παπαδιαμάντη 'κατά το θείον ρήμα'**», *Θεολογία* (Τριμηνιαία έκδοση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος), τ. 82, τχ. 4^ο (Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2011), σσ. 263-69.

Παρεκκλίνοντας από τη σύγχρονη μεταφραστική λογική που δεν επιζητά ισοτιμία ανάμεσα στο κείμενο-πηγή και το κείμενο-στόχος, είμαστε υποχρεωμένοι να παραδεχτούμε το κοινώς αποδεκτό, ότι ο Παπαδιαμάντης, έχοντας τη σφραγίδα της δωρεάς, «πιάνει ασήμι και συχνά το μεταποιεί σε χρυσάφι» (Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος).

Προς την κατεύθυνση αυτή σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο ιδιοφυής χειρισμός της γλώσσας από το σκιαθίτη μεταφραστή, όπου εξέχουσα θέση καταλαμβάνουν λέξεις και εκφράσεις της αρχαίας ελληνικής αλλά και εκκλησιαστικής γραμματείας. Η ενδεδειγμένη αξιοποίηση του πλούτου που διαθέτουν οι πηγές αυτές οφείλεται πρωτίστως στην αρχαιογνωσία του Παπαδιαμάντη αλλά και στην εξοικείωσή του με βιβλία της Ιεράς Παραδόσεως, όπως είναι, για παράδειγμα, οι Ψαλμοί, τα Μηναία και οι Πράξεις των Αποστόλων.

Η αξιοποίηση όχι μόνο του γλωσσικού αλλά και του οντολογικού κοιτάσματος των πηγών αυτών έχει ως αποτέλεσμα τη διατύπωση θέσεων που άπτονται θεολογίας (και της συνακόλουθης φιλανθρωπίας), καθώς επίσης και ευαγγελικών διακειμένων με υπαρξιακό βάθος. Μέσω αυτής της μεταφραστικής διαδικασίας το πρωτότυπο κείμενο, ενίοτε, «ιεροποιείται» και γίνεται φορέας του ευαγγελικού λόγου (χαρακτηριστικό παράδειγμα η αναφορά στην παραβολή του Λαζάρου και του πλουσίου).

Σε γενικές γραμμές μπορεί να υποστηριχθεί πως η μετοχή του Παπαδιαμάντη στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας επιβεβαιώνει την προσήλωσή του στο «θείο ρήμα», το οποίο συναντάται ευρέως στις μεταφράσεις του υπό μορφήν πολλαπλών λεκτικών αποτυπώσεων. Στη μετάφραση του *Ολωναίου* και του *Λαπάντα*, ειδικότερα, διακρίνεται ευχερώς η παρουσία του λόγου της Εκκλησίας. Στις 169 επιφυλλίδες που συγκροτούν την εν λόγω μετάφραση τα βιβλικά χωρία τα υμνογραφικά και ψαλμικά αποσπάσματα είναι εμφανή. Εξίσου εμφανή είναι και τα δάνεια είτε από την Α' Στάση των Οίκων της Θεοτόκου είτε από τους ύμνους των Εγκωμίων και τον Κανόνα της Αναστάσεως που συνέγραψε ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, με αποτέλεσμα «Οι μεταφράσεις του Παπαδιαμάντη 'κατά το θείον ρήμα'», εκτός από αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα να συνιστούν και μια πρωτοποριακή πολιτισμική δραστηριότητα.

11. **Μεταφραστικός εσοπτρισμός. Γάλλοι συγγραφείς του 19ου αιώνα σε μετάφραση Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη**, Θεσσαλονίκη, εκδ. Μυγδονία, 2012. (Υπό έκδοση).

Είναι πλέον βεβαιωμένο ότι δίπλα στον λογοτέχνη Παπαδιαμάντη ισότιμη θέση καταλαμβάνει και ο μεταφραστής Παπαδιαμάντης. Οι μεταφράσεις του, πολλές και ποικίλες, είτε εκ του γαλλικού είτε εκ του αγγλικού, δεν περιορίζονται αποκλειστικά στο χώρο της λογοτεχνίας: περιλαμβάνουν άρθρα και δοκίμια καθώς επίσης και κάθε μορφής δημοσιογραφικό υλικό. Ως εκ τούτου, έχει προκύψει μία μεταφραστική τυπολογία, στο πλαίσιο της οποίας η παρούσα μελέτη παρουσιάζει τη δική της εξειδικευμένη συνεισφορά, σχολιάζοντας και αναλύοντας τέσσερις μεταφράσεις του Παπαδιαμάντη λογοτεχνικών έργων εκ του γαλλικού: τον *Ολωναίο* και τον *Πλοίαρχο Λαπάντα*, του Αιμάρ, την *Αριέττα* του Κοπέ και την *Έρημο οικία* του Κλαρετί.

Στην προσπάθειά μας αυτή παρουσιάζουμε κατ' αρχάς το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο των τελών του δέκατου ένατου αιώνα, όπου εντάσσεται η μεταφραστική δραστηριότητα του Παπαδιαμάντη. Καταβάλλεται επίσης προσπάθεια, ώστε να ερμηνευθεί ιστορικά η προτίμηση γαλλικών έργων, η μετάφραση των οποίων οδηγεί στη συγκρότηση της λεγόμενης γαλλικής περιόδου στις μεταφράσεις του σκιαθίτη συγγραφέα. Μεταξύ των παραγόντων που ευνόησαν την καθιέρωση των μεταφράσεων εκ του γαλλικού η μελέτη υπογραμμίζει την ηγεμονία της γαλλικής γλώσσας και λογοτεχνίας στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο, όπως επίσης και την απουσία μίας όντως διαμορφωμένης λογοτεχνικής παράδοσης.

Η έρευνα προσφεύγει και στη χρήση πορισμάτων από το χώρο της μεταφραστικής θεωρίας με αποτέλεσμα να ενισχύεται η αρχικώς προτεινόμενη ιστορικοκοινωνική προοπτική. Ο συνδυασμός αυτός δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε να αναδειχθούν αβίαστα οι απίστευτες μεταφραστικές αρετές του Παπαδιαμάντη αλλά και να θεωρηθεί ο ίδιος ως πρόδρομος μεταφραστικών θεωριών που εμφανίστηκαν πολλές δεκαετίες αργότερα. Με άλλα λόγια, ο σκιαθίτης συγγραφέας, εκτός από δεινός μεταφραστής, αποδεικνύεται και πρωτοπόρος στη «θεωρία» της μετάφρασης.

Ειδικότερα, η μελέτη της μεταφραστικής λειτουργίας υπό το πρίσμα μίας φιλοσοφικής προοπτικής του Στάνερ είναι το αντικείμενο του πρώτου κεφαλαίου της εργασίας μας. Ως γνωστόν, ο Στάνερ αντιλαμβάνεται τη διαδικασία της

μετάφρασης ως πράξη αμοιβαίου εμπλουτισμού. Υπό την έννοια αυτή, η ερμηνευτική πρότασή του συναντά την πάγια θέση του Μιχαήλ Μπαχτίν για τη διαλογική σχέση των κειμένων. Αυτή η φιλοσοφική προοπτική αναγνωρίζεται ευκρινώς και στις μεταφράσεις του Παπαδιαμάντη. Με βάση αυτές τις διαπιστώσεις, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για «την ισότιμη συνομιλία των πολιτισμών» με επιμέρους αναφορές στα ενδυματολογικά, τους διάφορους στίχους και τα τραγούδια, τις παροιμίες, τα γνωμικά και τις καθιερωμένες εκφράσεις, καθώς επίσης και τα παραμύθια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο προτείνεται εν μέτρω η χρήση και άλλων μεθόδων της μεταφραστικής θεωρίας, με αποτέλεσμα στη διαλογικότητα των κειμένων να προστίθεται και η διαλογικότητα των μεθόδων. Η εμπλοκή στην έρευνά μας των θέσεων του Αντουάν Μπερμάν, για παράδειγμα, προσφέρει το πλεονέκτημα, ώστε να αναδειχτούν τα «θαμνώδη ρήματα» η «υψηλή πρόζα», καθώς επίσης και το «παιγνιώδες της μετάφρασης» του Παπαδιαμάντη. Επίσης, τίγονται ζητήματα, όπως ο σεβασμό στις υφολογικές διακυμάνσεις του πρωτοτύπου, ενώ υπογραμμίζεται ιδιαίτερος η ικανότητα του σκιαθίτη μεταφραστή να δημιουργεί (αναγκαία) γλωσσικά επίπεδα, διορθώνοντας τρόπον τινά τον ενιαίο λόγο των μυθιστορηματικών προσώπων του πρωτότυπου. Επισημαίνονται τέλος, τα ποικίλα σχήματα λόγου που μετέρχεται ο Παπαδιαμάντης, δικαιολογώντας έτσι τον χαρακτηρισμό του ως «Ρητορικού» και στον μεταφραστικό τομέα.

Στο υπό τον τίτλο «Εναρμόνιος ποικιλία» τρίτο κεφάλαιο αναδεικνύεται η απίστευτη έκταση και ποιότητας πραγματογνωσία του Παπαδιαμάντη. Βαθύς γνώστης της ναυτοσύνης, για παράδειγμα, ο Σκιαθίτης συγγραφέας αξιοποιεί και προάγει εις τα καθ' ημάς την ανεξάντλητη ποικιλία των σχετικών όρων του πρωτοτύπου. Εξίσου θαυμαστή όμως είναι και η θεατρική πραγματογνωσία του, ενώ η απόδοση των κυρίων ονομάτων (ανθρωπωνύμια – τοπωνύμια) συνιστά μία επιπλέον μεταφραστική κατάκτηση, με κυρίαρχο χαρακτηριστικό την ευρηματικότητα, όσον αφορά τους αυτοσχεδιασμούς και τις προσαρμογές.

Γ. Μεταφράσεις

1. **Sophie Ollivier**, « **Bakhtine aux États-Unis** », *L'Héritage de Bakhtine*, éd. préparée par Catherine Depretto, Presses Universitaires de Bordeaux, 1997. (μτφρ. Χρυσής Καρατσινίδου, «Ο Μπαχτίν στις Ηνωμένες Πολιτείες», *Τνδικτος*, τ. 15 (Δεκέμβριος 2001), σ. 278-290).

Στο πλαίσιο ενός γενικότερου προβληματισμού για τις διαστάσεις που έχει προσλάβει η σύγχρονη διεθνής βιβλιογραφία γύρω από το έργο του Μπαχτίν επιλέξαμε την εργασία της Sophie Ollivier, η οποία μας δίνει ευκρινώς την εικόνα της πρόσληψης του Μπαχτίν στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου μετά τη δεκαετία του 1980 εκδηλώθηκε ένα ζωηρό και αμείωτο ενδιαφέρον για το έργο του. Το γεγονός αυτό μαρτυρείται από τις σημαντικές κριτικές μελέτες, τις μεταφράσεις και την πλούσια αρθρογραφία.

Η επιλογή του άρθρου οφείλεται, επιπροσθέτως, και στην πληρότητα της θεωρητικής κάλυψης εκ μέρους της Ollivier του ευρύτατου φάσματος της μπαχτινικής σκέψης. Οφείλεται, επίσης, στην ουσιαστική πρότασή της για συγκριτικές αναγνώσεις του Μπαχτίν με άλλους στοχαστές (Girard, Lukács, Bergson, Γιανναράς) τονίζοντας με τον τρόπο αυτό την καταλυτική σημασία του διαλόγου και την αναγεννητική δύναμη των φιλοσοφικών θέσεων του Ρώσου στοχαστή.

2. Στο δοκίμιο της Ζωής Σαμαρά με τίτλο ***Le discours spéculaire ou Méduse revisitée*** παρουσιάζεται μεταξύ άλλων το ιστορικό βάθος της διακειμενικότητας με αναφορές στους κλασικούς της αρχαιότητας. Η ανάλυση του όρου με σημείο αναφοράς τους σύγχρονους θεωρητικούς της διακειμενικότητας σε συνδυασμό με τις κριτικές και διεισδυτικές παρατηρήσεις καθιστούν το ενδιαφέρον του συγκεκριμένου δοκιμίου αυτονόητο.

Η μετάφρασή του στα ελληνικά κρίθηκε απαραίτητη για να προσφέρει τη δυνατότητα της πρόσβασης στο συγκεκριμένο πόνημα σε όσο το δυνατόν περισσότερους αναγνώστες και ερευνητές.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΚΑΡΑΤΣΙΝΙΔΟΥ